

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**НИЗОМИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ
ПЕДАГОГИКА УНИВЕРСИТЕТИ**

Қўлёзма ҳуқуқида
УДК ()

ДОЛМАТОВ ТЕМИРБУЛАТ ОЛЕГОВИЧ

**“Ҳарбий иш асослари ўқув бўлими амалий машғулотларини
ўтказишда “Ҳамкорликда ишлаш” усулидан
фойдаланиш” мавзусида**

**Мутахассислик: 5А111501-Таълим ва тарбия назарияси ва методикаси
(чақириккача ҳарбий таълим)**

Магистр даражасини олиш учун ёзилган

ДИССЕРТАЦИЯ

“Ҳимояга руҳсат этилсин”
Магистратура бўлими бошлиғи:

“ ____ ” июн 2019 йил

“Ҳимояга тавсия этилсин”
“Ҳарбий ” кафедра бошлиғи:
п/п-к Л ____ .Х.Давиров

“ ____ ” июн 2019 йил

Илмий раҳбар: подполковник
_____ А. .Кочкаров

Тошкент – 2019 йил

МУНДАРИЖА

КИРИШ	3
I- БОБ. ЧАҚИРУВГА ҚАДАР БОШЛАНҒИЧ ТАЙЁРГАРЛИК САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ НИНГ ПЕДЕГОГИК АСОСЛАРИ	10
1.1. Чақирувга қадар бошланғич тайёргарликни педагогик технологиялар асосида ташкил этиш педагогик муаммо сифатида.....	10
1.2. Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик жараёнига педагогик имкониятларнинг қўлланилиши ва мезонлари, педагогик технологияларни тадбиқ этишнинг мавжуд ҳолати.....	26
II- БОБ. ЧАҚИРУВГА ҚАДАР БОШЛАНҒИЧ ТАЙЁР ГАРЛИК ЖАРАЁНИГА “ҲАМКОРЛИҚДА ИШЛАШ” УСУЛИНИ ТАТБИҚ ЭТИЛИШИНИНГ МАЗМУНИ.	41
2.1. Таълимда ўргатувчи ва ўрганувчи фаолиятлари уйғунлашуви.....	41
2.2. Ҳамкорликда ишлаш тушунчаси, унинг афзалликлари ва ўқиш тамойиллари.....	44
2.3. “Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик” фанини ўқитишда ҳамкорликда ишлаш усулини қўллаш йўллари.....	52
III- БОБ. ЧАҚИРУВГА ҚАДАР БОШЛАНҒИЧ ТАЙЁР- ГАРЛИК ЖАРАЁНИДА ҲАМКОРЛИҚДА ИШЛАШ УСУЛИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ САМАРАДОР ЛИГИ	62
3.1. Тажриба–синов ишларининг қўйилиши ва мазмуни.....	62
3.2. Тажриба-синов ишлари натижалари.....	67
Умумий хулоса ва тавсиялар.....	71
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.....	76
Иловалар.....	79

КИРИШ

Тадқиқотнинг долзарблиги: Янги шароитлардан келиб чиқиб, «Таълим тўғрисида»ги ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунларига, 2017-2021- йилларга мўлжалланган “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси”, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Педагог кадрларни тайёрлаш, халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарорига мувофиқ, таълим босқичларининг узлуксизлиги ва изчиллигини таъминлаш, таълимнинг замонавий методологиясини яратиш, давлат таълим стандартларини компетенциявий ёндашув асосида такомиллаштириш, ўқув-методик мажмуаларнинг янги авлодини ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш, мактабгача таълим муассасаларининг қулайлигини таъминлаш, умумий ўрта таълим, ўрта махсус ва олий таълим сифатини яхшилаш ҳамда уларни ривожлантириш чора-тадбирларини амалга ошириш ҳамда педагог ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш тақозо этади.

Бугунги кунда Ўзбекистонда таълим соҳасида амалга оширилаётган ислохотлар кўп жиҳатдан мамлакатимизни модернизация қилиш жараёнлари билан ҳамоҳанг тарзда олиб борилмоқда. Бунда асосий йўналишлар сифатида олий ва ўрта махсус таълим тизимида ўқув ўқув -услугий ва илмий фаолиятни модернизация қилиш, таълим ва тадқиқот жараёнларидаги инновацион йўналишларни кучайтириш тадбирлари изчил амалга оширилмоқда. Мазкур тадбирлардан кутилаётган асосий мақсад, юқори даражадаги интеллектуал салоҳиятга эга бўлган миллий мутахассис кадрларни тайёрлаш технологияси ҳамда таълимнинг мазмунини янгича босқичга кўтаришдан иборатдир.

Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президентининг 2012 йил 28 майдаги “Малакали педагог кадрлар тайёрлаш ҳамда ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасасаларини шундай кадрлар билан таъминлаш тизимини

янада такомиллаштиришга оид чора тадбирлар тўғрисида” ПҚ-1761-сонли қарорида Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги, Ўрта махсус, касб-хунар таълими маркази:таълим жараёнида илғор педагогик услуб ва технологиялари (**“case study” услуби, лойиҳалар услуби, ҳамкорликда ўқитиш, “амалий ўйин”, интерфаол таълим услуби ва бошқалар**), ахборот- коммуникация технологиялари, электрон таълим ресурслари ва мультимедиа тақдирларидан фойдаланиш борасида чет эл тажрибасини чуқур ва ҳар томонлама ўрганиб чиқиш;чет эл тажрибасини инобатга олган ҳолда, касб-хунар коллежлари ва академик лицейлар учун янги ўқув режалари ва дастурларини қайтадан ишлаб чиқиш ҳамда белгиланган тартибда тасдиқлаб, уларда анъанавий мактаб таълими услубларидан воз кечиб, амалий машғулотлар ва ишлаб чиқариш амалиёти бўйича соатлар кўпайтирилишини назарда тутилиши, педагогик вазифанинг умумийлик даражасига қарамай умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-хунар таълимида илмий асосланган тизимини яратиш асосий муаммоларни ижобий ҳал этилишига қаратилгандир. “Ҳарбий иш асослари ўқув бўлими амалий машғулотларини ўтказишда “ҳамкорликда ишлаш” усулидан фойдаланиш” мавзусини долзарблиги ҳам ана шундадир.

Тадқиқотнинг мақсади: Ҳамкорликда ишлаш усулидан фойдаланиб чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқув машғулотларини самарадорлигини оширишнинг мазмуни, методлари, воситаларини такомиллаштиришдан иборат.

Тадқиқотнинг вазифалари:

- Ҳамкорликда ишлаш усулидан фойдаланиб умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-хунар таълими тизимида чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқув машғулотларини самарадорлигини таъминлаш ва ўқув машғулотларини самарадорлигини оширишнинг ўзига хос хусусиятларини аниқлаш ва ўрганиш.

- янги педагогик технологияларни яратилишида ҳамкорликда ишлаш усулининг ўрни ва ахамиятини ўрганиш.
- Ҳамкорликда ишлаш усулидан фойдаланиб чакирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқув машғулотларини самарадорлигини ошириш ва уни ўқув жараёнига татбиқ этиш имкониятларини ўрганиш.
- Ҳамкорликда ишлаш усулидан фойдаланиб чакирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқув машғулотларини самарадорлигини ошириш юзасидан методик тавсиялар ишлаб чиқиш ва уларни амалиётга жорий этиш.

Тадқиқот мавзусининг ўрганилганлик даражаси:

Д.М. Файзуллаева ва М.А., Ганиева ларнинг ҳамкорликда ишлаш педагогик технологиялари тўпламида замонавий ўқитиш воситалари – ўқув машғулотида ўқитиш технологиясининг элементи тақдим этилган: биринчи қисмда - слайдли тақдимотни ишлаб чиқиш педагогик технологияси; иккинчи қисмда - ўқув топшириқни бажаришга йўриқномани ишлаб чиқиш педагогик технологияси; учинчи қисмда - график ташкил этувчиларнинг педагогик технологияси тақдим этилган.

Г.Н. Ахунова., Л.В. Голиш. ва Д.М. Файзуллаеваларнинг “Педагогик технологияларни лойиҳалаштириш ва режалаштириш” номли ўқув услубий қўлланмасида “Касбий фанларни ўқитишда илғор педагогик технологиялардан фойдаланиш” номли услубий қўлланмасида касбий фанларни ўқитиш жараёнини лойиҳалаш ва режалаштириш, интерфаол таълимни ташкил этишнинг ўзига хосликлари, интерфаол методлар ва график органайзерлар, кейс-стади, ўқув лойиҳаси ва ўқув портфолиоси каби илғор педагогик технологияларга оид назарий материаллар ўз аксини топган.

М.А., Ганиева Д.М. Файзуллаеваларнинг “Ўқитишнинг лойиҳавий технологияси тўплами”ида ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасаларидаги ўқитишнинг лойиҳавий технологияси бўйича намуналар келтирилган.

А.Сотволдиевнинг “Чақирувга қадар чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ни ташкил этиш ва унинг методикаси” ўқув қўлланмасининг I-II қисмда таълим муассасаларида ёшларни чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фанини ташкил этилишининг ҳуқуқий асосларини ва унинг тартиб қоидаларини ҳозирги кун талаблари асосида ёритилган ўқув материалларни, шунингдек, ёшларни чақирувга қадар бошланғич тайёргарлиги фанини олиб боришнинг асосий шакл ва услубларини, унинг ташкилий асосларини ва таълим муассасаларининг ёшларни чақирувга қадар бошланғич тайёргарлиги фани бўйича ўқув дастури бўйича машғулотларни олиб бориш учун ҳозирги кун талаблари асосида ишлаб чиқилган услубий ёндашувлар баён этилган.

А.Сотволдиевнинг “Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик” фанини касбий соҳаларга йўналтириб ўқитиш методикаси”(ўрта махсус, касб-хунар таълими чақириққача тайёрлаш ўқитувчилари учун) номли методик қўлланмасида Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани ўқув машғулотларини ўзига хос томонларини ёрутувчи маълумотлар мавжуд бўлиб бунда педагогик технологиялардан фойдаланиш бўйича тавсилар берилган.

А.Сотволдиевнинг “Ҳарбий таълимда кейс стадини адаптациялашнинг айрим масалалари”¹ номли илмий мақоласида ҳарбий таълим жараёнида кейс стадини қўллаш, уни ҳарбий таълим учун мослаштириш ва шу орқали ўқув жараёнининг самарадорлигини ошириш масалалари ёритилган.

Ф.Қ. Муҳаммадиевнинг магистрлик диссертациясида (2014 й) Педагогик олийгоҳлари ҳарбий кафедраларида “Фуқаро муҳофазаси” фани таълимини технологиялаштириш йўллари назарий методологи жиҳатдан асослаб, машғулотларда “Кейс стади” услубини жорий этишга қаратилган педагогик технология, унинг хусусиятлари, интерфаол метод, асосида ўқитиш методикасига доир масалалар баён этилган.

¹ ПЕДАГОГИКА илмий -назарий ва методик журнали 2/2017.61-71 бетлар.

Ҳамкорликда ишлаш усулидан фойдаланиб чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқув машғулотларини самарадорлигини оширишда педагогик технологияларнинг таъсир кучи ниҳоятда каттааҳамиятга эга бўлиб, улар таълим жараёнининг ташкилий шакллари сифатида ўқувчиларнинг онги, хулқи, ҳатти-ҳаракатларида фаолиятларига таъсир этади ва ўқув жараёнида, ўзининг қимматига эгадир

Адабиётларни таҳлил қилиш жараёнида маълум бўлдики, ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасаларида ўқитишнинг ҳамкорликда ишлаш усули бўйича умумий методик тавсиялар мавжуд бўлсада, айнан “Ҳарбий иш асослари” ўқув бўлими амалий машғулотларини ташкил этиш ва олиб боришда ўқитишнинг Ҳамкорликда ишлаш усулидан фойдаланиш бўйича мукамал методик қўлланма ишлаб чиқилмаган.

Бундан келиб чиққан ҳолда магистрлик татқиқот мавзусини “Ҳарбий иш асослари” ўқув бўлими амалий машғулотларини ўтказишда “ҳамкорликда ишлаш” усулидан фойдаланиш” мавзуда танладик.

Тадқиқот объекти: Умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими тизимида Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани “Ҳарбий иш асослари” ўқув бўлимини ўқитиш жараёни.

Тадқиқот предмети: Ҳамкорликда ишлаш усулидан фойдаланиб Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани “Ҳарбий иш асослари” ўқув бўлими, ўқув машғулотларини самарадорлигини оширишнинг механизми, шакл ва методлари.

Тадқиқотнинг методлари:

Илмий-методик манбаларнинг таҳлили, баҳс мунозара, анкета сўровномалар, савол-жавоб, суҳбат, кузатиш, тест ва педагогик тажрибалар.

Тадқиқот мавзусининг илмий фарази:

Ҳамкорликда ишлаш усулидан фойдаланиб Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани “Ҳарбий иш асослари” ўқув бўлими ўқув

машғулотларини самарадорлигини ошириш жараёни муваффақиятли ва самарали бўлади»

Агар:

- Ҳамкорликда ишлаш усулидан фойдаланиб Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани “Ҳарбий иш асослари” ўқув бўлими ўқув машғулотларини самарадорлигини оширишнинг асосий шартлари чуқур ўрганилиб, англаб этилса;

- Ҳамкорликда ишлаш усулидан фойдаланиб Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани “Ҳарбий иш асослари” ўқув бўлими ўқув машғулотларини самарадорлигини ошириш Қуроллир Кучларимизда олиб борилаётган ислоҳатлар назарда тутган ҳолда амалга оширилса;

- Ҳамкорликда ишлаш усулидан фойдаланиб Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани “Ҳарбий иш асослари” ўқув бўлими ўқув машғулотларини самарадорлигини ошириш илмий-амалий аҳамиятга эга бўлиб, унинг ўзига хос омиллари, методлари, воситалари замон талаблари даражасида такомиллаштириб борилса.

Тадқиқотнинг назарий аҳамияти:

- Ҳамкорликда ишлаш усулидан фойдаланиб Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани “Ҳарбий иш асослари” ўқув бўлими ўқув машғулотларини самарадорлигини оширишнинг илмий, назарий асосларини яратиш:

- Ҳамкорликда ишлаш усулидан фойдаланиб Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани “Ҳарбий иш асослари” ўқув бўлими ўқув машғулотларини самарадорлигини оширишнинг методикасини ишлаб чиқиш;

- Ҳамкорликда ишлаш усулидан фойдаланиб Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани “Ҳарбий иш асослари” ўқув бўлими ўқув машғулотларини самарадорлигини оширишнинг ўзига хос механизмлари яратилади.

Тадқиқотнинг амалий аҳамияти: Умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-хунар таълими тизимида Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани “Ҳарбий иш асослари” ўқув бўлими амалий машғулотида ўқитишнинг лойиҳавий технологиясини қўллаш бўйича фан ўқитувчисининг ташкилий ва услубий жиҳатдан имкониятлари такомиллашади.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги:

-Ҳамкорликда ишлаш усулидан фойдаланиб Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани “Ҳарбий иш асослари” ўқув бўлими ўқув машғулотида самарадорлигини ошириш омилига оид билимларини ахборот технологиялари асосида ривожлантиришнинг назарий асосларини аниқланди;

-ҳамкорликда ишлаш усулидан фойдаланиб Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани “Ҳарбий иш асослари” ўқув бўлими ўқув машғулотида самарадорлигини оширишда таълим бериш йўллари такомиллаштирилди ва унга мос мезонлар аниқлаштирилди.

Тадқиқотда қўлланилган услубларнинг қисқача тавсифи:

Илмий методик манбаларни таҳлил қилиш, илғор педагогик тажрибаларни ўрганиш ва умумлаштириш, умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-хунар таълими тизимида Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани “Ҳарбий иш асослари” ўқув бўлимининг амалий машғулотида ҳамкорликда ишлаш усулидан фойдаланиш механизми ишлаб чиқилади.

Тадқиқотнинг структуравий тузилиши:

Магистрлик диссертацияси кириш, 3 боб, 6 параграф, умумий хулосалар, иловалар ва адабиётлар рўйхати билан биргаликда 69 бетдан иборат.

I-БОБ.ЧАҚИРУВГА ҚАДАР БОШЛАНҒИЧ ТАЙЁРГАРЛИК САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ НИНГ ПЕДЕГОГИК АСОСЛАРИ

1.1. Чақирувга қадар бошланғич тайёргарликни педагогик технологиялар асосида ташкил этиш педагогик муаммо сифатида.

Мамлакатимизда мустақиллик йилларида амалга оширилган кенг кўламли ислохотлар миллий давлатчилик ва суверенитетни мустаҳкамлаш, хавфсизлик ва ҳуқуқ-тартиботни, жамиятда қонун устуворлигини, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини, миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенглик муҳитини таъминлаш учун муҳим пойдевор бўлди, халқимизнинг муносиб ҳаёт кечириши, жаҳон талаблари даражасида таълим олиши ва касб эгаллаши, фуқароларимизнинг бунёдкорлик салоҳиятини рўёбга чиқариш учун зарур шарт-шароитлар яратди.

Янги шароитлардан келиб чиқиб, «Таълим тўғрисида»ги ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунларига, 2017-2021- йилларга мўлжалланган “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси”, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Педагог кадрларни тайёрлаш, халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарорига мувофиқ, таълим босқичларининг узлуксизлиги ва изчиллигини таъминлаш, таълимнинг замонавий методологиясини яратиш, давлат таълим стандартларини компетенциявий ёндашув асосида такомиллаштириш, ўқув-методик мажмуаларнинг янги авлодини ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш, мактабгача таълим муассасаларининг қулайлигини таъминлаш, умумий ўрта таълим, ўрта махсус ва олий таълим сифатини яхшилаш ҳамда уларни ривожлантириш чора-тадбирларини амалга ошириш ҳамда педагог

ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштиришни тақозо этади.²

Ўзбекистон Республикаси Кадрлар тайёрлаш миллий дастурининг(1997й.) иккинчи босқичи сифат босқичи ҳисобланиб,бунда ўқув жараёнига илғор педагогик технологияларни жорий этиш муҳим аҳамиятга эга бўлади. Бунда хорижий мутахассис олимлар билан бир қаторда республикамизнинг педагог олимлари Аширбаев С., Сайидахмедов Н.С., Жўраев Р.Ҳ., Фарберман Б.Л. ва бошқалар томонидан ҳам самарали илмий-тадқиқот ишлари олиб борилмоқда.Мамлакатимиз ўқув юртларида ҳам педагогик технологияга қизиқиш ортиб унга турлича қарашлар ва бу тушунчани ўзига хос талқин қилишлар, шунингдек, педагогик технологияни ўқув жараёнига жорий этишга ҳам турлича ёндашувлар содир бўлмоқда. Ушбу бўлимда ўтган асрнинг 60-йилларида АҚШ (Б. Блум, Д. Кратвол, Н. Гронланд, Ж. Керрол) да яратилган ва жаҳондаги 30 га яқин мамлакатлар таълим тизимида муваффақиятли қўлланиб келинаётган педагогик технологиянинг моҳияти, унинг назарий асослари, ўзига хос хусусиятлари ҳамда бу технологиянинг мамлакатимиз таълим тизимига жорий этишнинг аҳамияти ҳақида фикр юритилади. Зеро, ўқитишга технологик ёндашувнинг ўзбек халқ педагогикаси ғоялари билан уйғунлаштириб ўқув жараёнига тадбиқ этиш, кадрлар тайёрлаш сифатини жаҳон таълим стандартларига мувофиқлаштиришда алоҳида ўрин тутиши муқаррардир.

Ўқитиш жараёнига технологик ёндашувнинг моҳияти ва аҳамияти. Бизга маълумки,Ўзбекистон ҳукумати, шахсан мухтарам Биринчи Президентимиз Ислом Абдуғаниевич Каримов Республикамиз мустақилликка эришган дастлабки кунларданоқ,айниқса, сўнгги йилларда маънавият ва маърифат масалалари ва таълим тизимини такомиллаштириб,

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 26 сентябрдаги “Педагог кадрларни тайёрлаш, халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги № ПҚ-3289-сонли Қарори.

уни жаҳон андозаларига мувофиқлаштириш бўйича ибратли ишларни амалга оширмақдалар.

Ўзбекистон Республикаси Олий мажлиси IX сессиясида (1997 йил 29 август) Кадрлар тайёрлаш миллий дастури ва «Таълим тўғрисида»ги Қонуннинг қабул қилиниши фикримизнинг яққол далилидир. Бу муҳим ҳужжатлар истиқболӣ характерга эга бўлиб, уларнинг мамлакатимиз таълим тизимини такомиллаштиришда қандай аҳамиятга эга эканлиги ҳаммамизга маълум. Ўтган давр ичида таълимни ислоҳ қилиш бўйича амалга оширилган ишлар, уларнинг бажарилиши бўйича дастлабки ютуқлар эканлигини таъкидлаб ўтиш лозим.

Таълим мазмунини ислоҳ қилиб, уни жаҳон таълим стандартларига мувофиқлаштиришда илғор педагогик технологияларни жорий этишга алоҳида эътибор берилган. Хусусан, Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида «ўқув жараёнини илғор педагогик технологиялар билан таъминлаш» зарурлиги ҳам алоҳида кўрсатиб ўтилган [1].

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1993 йил 5 февралдаги Қарорига биноан республикамиз олий ўқув юртларига ёшларни тест усулида қабул қилишнинг жорий этилиши, Ўзбекистон МДХ мамлакатлари ичида биринчи марта жаҳон педагогикасидаги илғор тажрибаларни ўрганишга йўл очганлигидан далолат беради. Республикамизда тест усулини Давлат аҳамиятидаги масала даражасига кўтарилганлиги, педагогик технологияни ўқув жараёнига жорий этишга ҳам кенг имконият яратди.

Шуни таъкидлаш лозимки, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги томонидан барча ўқув юртларида илғор педагогик технологияларни жорий этиш бўйича аниқ мақсад сари самарали ишлар амалга оширилмоқда. Жумладан, 1997 йил апрел-июн ойларида ўтказилган Республика илмий-амалий семинарлар дастурида педагогик технологияни ўқув жараёнига жорий этиш масаласи ўз аксини топган. Ўша йили август ойида «Муаммолар» институтида «Илғор педагогик технологиялар» бўйича

жадаллаштирилган курс ташкил қилиниб, унда профессор Б. Л. Фарберман кизиқарли маърузалар ўқиди. У таъкидлаганидек: «Кўп босқичли таълим тизими, янги стандарт ва ўқув дастурлари жорий этилаётган ҳозирги даврда ўқитишни эскича услуб билан олиб боришга йўл қўймаслик керак».

Ўтган давр мобайнида бу институт томонидан республикадаги бир нечта олий ўқув юртларида педагогик технологияни ўқув жараёнига жорий этиш масаласига бағишланган махсус курс ва семинарлар ўтказилди. Хусусан, 1999 йилнинг ўзида Республика (8-9 апрел) ва 7 та ҳудудий семинарлар ўтказилди («Таълим муаммолари» 1999 й. № 1-2). Бу эса ҳозирги кунда педагогик технологияни ўқув жараёнига жорий этиш, Вазирлик миқёсида энг долзарб масалалардан бири эканлигини яққол кўрсатиб турибди.

Вазирлик кўрсатмаларига амал қилган ҳолда, Наманган муҳандислик педагогика институтида ҳам педагогик технологияни ўқув жараёнига қўллаш бўйича бир мунча ишлар қилинмоқда. Жумладан, институт илмий кенгашининг 1997 йил 5 декабр кунги йиғилиш қарори билан профессионал-педагогик тайёргарлик йўналиши ишчи ўқув режасига 40 соат ҳажмда «Илғор педагогик технологиялар» фани киритилди ва у ҳозирги кунларда ҳам ўқитилмоқда. 1999 йилдан эса таълим стандартларига мувофиқ Республикадаги педагогик кадрлар тайёрловчи барча олий ўқув юртларида бу фанни ўқитилиши жорий қилинди. Бу фаннинг аҳамияти шундаки, мазкур таълим йўналиши битирувчиларининг асосий қисми ўрта мактаб, академик лицей ва касб-ҳунар коллежларида фаолият кўрсатадилар. Улар машғулотларни педагогик технология қоидаларига асосан лойиҳалаб, дастлабки иш фаолиятидаёқ ҳамкасблари диққат-эътиборини ўзига тортиши ва демак, ўз ҳамкасблари ўртасида замонавий педагог сифатида эътиборга сазовор бўлиши зарур. Ҳозирда малака ошириш курси тингловчилари учун ҳам илғор педагогик технология фани ўқитилиб, уларда содир бўлган

функционал лаёқатсизликка барҳам берилмоқда. Ўтказилган сўровномаларда тингловчилар бу фанни энг долзарб эканлигини таъкидламоқдалар.³

Кадрлар тайёрлаш миллий дастурининг амалдаги иккинчи босқичи – узлуксиз таълим тизимини ислоҳ қилишни чуқурлаштириш, талабаларнинг қобилиятлари ва имкониятларига қараб табақалаштирилган таълимга ўтиш, ўқув-тарбия жараёнини юқори сифатли ўқув адабиётлари ва илғор педагогик технологиялар билан таъминлаш, ахборотлаштириш, масофавий ўқитишни кенг йўлга қўйиш каби вазифаларни амалга оширишни кўзда тутди. Бу мақсадга эришида олий таълим тизимида фаолият кўрсатаётган ўқитувчилар юксак касбий маҳорат ва компьютер саводхонлигига эга бўлишлари талаб этилади.

Мазкур жараёнда замонавий педагогик технологияларнинг бир қанча муаммолари ўз ечимини топади. Яъни:

- таълим муассасаларининг ресурс, кадрлар ва ахборот базалари янгида мустаҳкамланади;
- ўқув-тарбия жараёни янги ўқув-услугий мажбуриятлар, илғор педагогик технологиялар билан тўлиқтаъминланади;
- миллий (элита) таълим муассасаларини қарор топтириш ва ривожлантириш амалга оширилади;
- касб-ҳунар таълими муассасаларининг мустақил фаолият юритиши ва ўз-ўзини бошқариш шакллари мустаҳкамланади;
- таълим жараёнини ахборотлаштириш, узлуксиз таълим тизими жаҳон ахборот тармоғига уланадиган компьютер ахборот тармоғи билан тўлиқ қамраб олинади;

³ Ишматов Қ. Педагогик технология. Маруза матни. Наманган, НамМПИ.-2004.- 95 б.

Узлуксиз таълим тизимининг олдига қўйилган давлат ва ижтимоий буйрутмага мувофиқ, олий ўқув юртлари таълим-тарбия жараёнининг самарадорлигини ошириш, илм-фаннинг сўнгги юксак маънавиятли, касб-хунарли, она-Ватанга садоқатли, миллий умуминсоний қадриятли руҳида тарбияланган, ижодий ва мустақил фикр юрита оладиган, давлат ва жамаат олдида ўз бурчи ва жавобгарлигини ҳис этадиган баркамол шахсни камолга етказиш, уларнинг онги ва қалбига миллий истиқлол ғоясини сингдириш каби муҳим вазифаларни амалга ошириш назарда тутилади.

Ушбу вазифаларнинг муваффақиятли ҳал этилиши таълим-тарбия жараёнида замонавий педагогик технологиялардан фойдаланишни тақозо этади.

Ўқув-тарбия ишлари жараёнида талаба ёшларни ижобий фикрлашга, ўзгаруачан вазиятларга ўргатиш, эркин рақобат асосида фаолиятни ташкил этиш ҳамда уларнинг амалий машғулотида ахборот технологиялари, электрон дарсликлар, версиялар ва мултимедиалардан фойдалана билишлари муҳимдир. Бу эса талабаларда мустақиллик, эркин фикрлашни тарбиялашни, ўқув фаолиятини таҳлил қилишни, истиқболда касбий маҳорат ва компьютер саводчонлигини орттириш уларнинг ички эҳтиёжига айлантирилишини талаб этади.

Замонавий педагогик ва ахборот технологиялари таълим-тарбия жараёнининг бир тизимга солинган илмий-назарий ва методик асосланган янги шакл, усул ва воситаларининг мажмуидир. Бунда янги мазмун, шакл, усул ва восита уйғунлигида мақсад, вазифа, фаолият ва педагогик натижа яхлитлиги таъминланади ҳамда ўқув мақсадларига эришишни кафолатлайдиган ўқув жараёни лойиҳалаштирилади ва амалга оширилади. Технологик ёндашув, энг аввало, тасвирлаш эмас, балки лойиҳалаштирилган натижаларни амалга ошириш имконини берувчи амалий кўрсатмали тузилмада ўз ифодасини топади.

Замонавий педагогик технологияларнинг мақсади, мазмуни ва вазифаси

Кадрлар тайёрлаш миллий дастури асосида амалга оширилаётган таълим соҳасидаги ислохотларнинг биринчи босқич вазифалари муваффақиятли ҳал қилиниб, иккинчи сифат босқичи давом этмоқда. Бу босқичдан ўқув-тарбия ишларини бутунлай янги асосда ташкил қилиш, юқори сифат кўрсаткичига эришиш талаб қилинади.

Кадрлар тайёрлаш миллий дастури юксак умумий маданиятга ва касб-хунар маданиятига, ижодий ва ижтимоий фаолликка, сиёсий ҳамда ижтимоий ҳаётда йўл топа билиш маҳоратига эга бўлган, истиқбол вазифаларини илгари суриш ва ҳал этишга қодир кадрларнинг янги авлодини шакллантириш, шунингдек, ҳар томонлама камол топган, жамиятга, турмушга мослашган, таълим ва касб-хунар дастурларини онгли равишда пухта ўзлаштирган, жамият, давлат ва оила олдида ўз жавобгарлигини ҳис этадиган фуқароларни тарбиялашни назарда тутган педагогик ғояни илгари суради.

Ушбу педагогик ғоя тизими олдида:

- таълим ва кадрлар тайёрлаш тизимини жамиятда амалга оширилаётган янгиланиш, ривожланган ҳуқуқий-демократик давлат қурилиши жараёнларига мослаш;
- кадрлар тайёрлаш тизими ва мазмуни мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий тароққиёти истиқболларидан, жамият эҳтиёжларидан, фан, маданият, техника ва технологиянинг замонавий ютуқларидан келиб чиққан ҳолда қайта қуриш;
- таълим олувчиларни маънавий-ахлоқий тарбиялашнинг самарали шакллари ва услубларини ишлаб чиқиш ҳамда жорий этишни ҳал этиш вазифаларини кўндаланг қилиб қўйилади.

Ҳозирги даврда жамиятимизда янги ижтимоий муносабатларнинг шаклланиши, таълимнинг дунё таълим тизимига интеграциялашуви, демократиялаш ва инсонпарварлаштириш жараёнларининг ривожланиши таълим жараёнида замонавий педагогик технологияларига янгича ёндашув зарурлигини тақозо этмоқда.⁴

Педагогик технология - барча бошқарилувчи ташкилий қисмлар ва уларнинг боғлиқлигини таҳлил қилиш, танлаш, лойихалаш ва назорат қилиш йули билан педагогик самарадорликни юқори даражага кутариш ҳамда бу борада тизимли ёндашувни жорий этишни ифодалайди.

Педагогик технология (ПТ) - шундай билимлар соҳасики, улар ёрдамида XXI асрда давлатимизда таълим соҳасида туб бурилишлар юз беради, Ўқитувчи фаолияти янгиланади, талаба-ёшларда хурфикрлик, билимга чанқоқлик, Ватанга меҳр-муҳаббат, инсонпарварлик туйғулари тизимли равишда шаклланади. Маълумотлилик асосида ётувчи бош гоё ҳам табиат ва инсон узвийлигини англаб етадиган, авторетар ва сохта тафаккурлаш усулидан воз кечган сабр бардош- ли, каноатли, узгалар фикрини хурматлайдиган, миллий маданий ва умуминсоний кадриятлар каби шахс сифатларини шакллантиришни кузда тутган инсонпарварлик ҳисобланади. Бу масаланинг ечими қайси даражада таълимни технологиялаштириш билан боғлиқ? Технология тушунчаси техникавий тараккиёт билан боғлиқ ҳолда фанга 1972 йилда кириб келди ва юнонча икки суздан-технос (technt)- санъат, хунар ва логос (logos) - фан, таълимот сузларидан ташкил топиб хунар фани маъносини англатади. Бирок бу ифода замонавий технологик жараёнини тулик тавсифлаб бера олмайди. Технологик жараён ҳар доим зарурий воситалар ва шароитлардан фойдаланган ҳолда амалларни муайян кетма-кетликда бажаришни кузда

⁴ Худойқул Тўраев. Баркамол авлод йили. 2010 й.

тутади. Янада аниқрок айтадиган булсак, технологик жараён бу меҳнат куроллари билан меҳнат объектларига босқичма босқич таъсир этиш натижасида маҳсулот яратиш борасидаги ишчининг фаолиятидир. Яъни: ПТ-бу Ўқитувчи (тарбиячи) нинг уқитиш (тарбия) воситалари ёрдамида ўқувчи (талаба) ларга муайян шароитда таъсир курсатиш ва бу фаолият маҳсули сифатида улардан олдин белгиланган шахс сифатларини интенсив шакллантириш жараёнидир.

Хозирги кундаги педагогик наширларда (технология) атамасини хилма хил талкин этилиши ҳолатини кузатишимиз мумкин: уқитиш технологияси, ўқув жараёни технологияси, маълумот технологияси, тарбий технологияси ва х.к. Уқитиш технологияси ПТга яқин тушунча булсада айнан ухшаш маънони аниқлатади, чунки у маълум предмет, мавзу ва саволлар доирасидаги аниқ ўқув материалларини узлаштириш йулини муайян технология атрофида ифода этади. У купрок хусусий методика билан бир жинслидир.

ПТ эса маълумот технологиясини жорий этиш тактикасини ифодалайди ва “Ўқитувчи-педагогика жараён Ўқитувчи (талаба)”. Функционал тизим қонуниятларга тегишли билимлар асосида қурилади.

Баъзан методикани технологиядан ажрата олмайдиган, улар бир нарса деб эътироф этадиган амалиётчи Ўқитувчилар учраб туради.

Методика-ўқув жараёнини ташкил этиш ва утказиш буйича тавсиялар мажмуасидан иборат десак, ПТ- Ўқитувчининг касбий фаолиятини яқунловчи ва таълимда яқуний натижани қафолатлайдиган муолажа йигиндисидир. Маълум вақт давомида ПТ- ўқув жараёнини техник воситалари ёрдамида амалга ошириш деб қараб келинган эди. 70-йиллардан бошлаб эса педагогик адабиётларда бу тушунчанинг моҳияти анча кенг талкин этила бошланади. Япония олими Т.Саковмото томонидан “уқитиш технологияси-бу уқитишнинг макбуллигини таъминловчи йул йурик- лар

тизими билан боглик билимлар сохаси” деб изохланади. Рус олими Н.Ф.Тализина технологияси “Белгиланган ўқув мақсадга эришишнинг оқилона усулларини аниқлашдан иборат” деб тушунтирилади. И.Я.Лернернинг фикрича ПТ-ўқувчилар ҳаракат-ларида акс этган уқитиш натижалари орқали ишонч- ли англаб олинadиган ва аниқланадиган мақсадни ифодалашни тақозо этади. Куришиб турибдики, ПТ белгиланган бошланғич мақсад ва мазмун асосида ўқув жараёнини лойиҳалаш сифатида ташкил этилган. Бу бир жихатдан тугри булса, чуқурроқ таҳлил этилса, бир ёқламалик аниқланади ёки бундай ёндашувда ўқувчи шахс эътибордан четда қолмоқда. Бу ҳолатни ёки қамчиликни академик В.П.Беспалко аниқлади ва ПТ бу ўқитувчи маҳоратига боглик булмаган ҳолда педагогик мувофақиятини қаноатли оладиган ўқувчи шахсни шакллантириш жараёнининг лойиҳасидир деб таърифлайди. Бу таъриф асосида қуйидаги илмий тамойилларни қурсатиш мумкин:

ПТ ўқувчи (талаба) ларда маълум ижтимоий тажриба элементларини шакллантириш учун лойиҳаланади;

Лойиҳаланган тайёр технологияни амалга ошириш фан ўқитувчисидан қатта маҳорат талаб этмайди; Якуний натижа, албатта, қаноатланади.

ПТ моҳиятини аниқлашга қаратилган таърифларнинг ҳилма ҳиллиги ривожланган мамлакатларда бу масалани у ёки бу даражада ҳал этилганлигини қурсатса, иккинчи томондан ПТни амалиётга жорий этишга булган уқитишлар натижасини ифодалайди.

ПТ тугрисидаги тушунчаларни ривожланиш тарихи нуқтаи назардан қаралган, ПТ назарияси ва амалиётини бир бирига боглик булмаган ҳолда талқин этилганлигини қурамиз.Натижада уқитиш жараёнини такомиллаштиришга ёки ўқувчиларнинг билим фаолиятини ривожлантиришга қаратилган у ёки бу илгор методикалар технология

даражасига кутарила олмай аста секинлик билан уз мавкеини йукотиб педагогик назариясидан узоклашиб борган. Масалан 60-йилларда катта шовшувга сабаб булган “Дастурли таълим” ёки 70-80-йиллардаги “шаталовчилик харакати” кабилар.

Бугунги кунда мамлакатимиздаги педагогик соха мутахасисларининг илмий салохияти ПТ мохиятини очиб беришга етади. ПТ ни педагогик фаннинг алохида тармоги сифатида ёки факат таълим амалиётини макбуллаштиришга йуналтирилган таълим йуналиши деб караш хам макул эмас. *ПТ бу сохадаги назарий ва амалий изланишларни бирлаштириш доирасидаги фаолиятини акс эттиради.*

ПТ га “янги” сузини кушиб кулланилиши-бу таълим- тарбия жараёнини лойихалашга эскича ёндашиш мумкин эмаслигини курсатади. Демак, савол тугилади “янги ПТ” нимани англатади? Шахсни шакллантириш максadini аник белгилаб олади ва шунга мос холда маълум педагогик тизим (мактаб, коллеж, олий ўкув юрти) мавжуд булади. Бу тизимга узлуксиз равишда ижтимоий буюртма уз таъсирини ва таълим - тарбия максadini умумий холда белгилаб беради. “Максад” эса уз навбатида педагогик тизимнинг колган элементларини янгилаш заруратини келтириб чикаради.

Кадрлар тайёрлашнинг миллий дастури таълим-тарбиянинг максadini янги йуналишга буради: “утмишдан колган мафкуравий карашлар ва сакитлар дан тула холос булган, ривожланган демократик давлат даражасида юксак маънавий ва ахлокий талабаларга жавоб берадиган юкори малакали кадрлар тайёрлаш”- деб белгиланади. Демак, таълим - тарбиянинг максadi бутунлай янгиланади, унга мос холда мазмун хам, педагогик жараён хам янгиланиш руй бермокда, бундай янги технологиялар кириб келмокда. Янги методикаларни талаб этадиган ва унга узининг маълум хусусиятларини жорий этадиган янги техникавий, ахборотли полиграфик, аудиовизуал воситалар мавжудки, улар янги ПТ ни реал вокеликка айлантиради.

ПТ мохият жихатидан бошка технологиялар билан бир сафда туради, чунки улар ҳам бошкалар катори уз хусусий соҳасига, методларига ва воситаларига эга, маълум “материал” билан иш куради. Бирок, ПТ инсон онги билан билимлар соҳаси сифатида мураккаб ва ҳаммага тушунарли бўлмаган педагогик жараён ифода этиш билан ишлаб чиқариш, биологик, ҳатто ахборотли тарбия компонентларини мужассамлантиргандир. ПТ бошка соҳалардаги технологик жараёнлар билан узуликсиз бойиб боради ва анъанавий ўқув жараёнига, унинг самарасини оширишга таъсир курсатишнинг янги имкониятларини эгаллаб олади. Афсуски, бу жараён ҳозирги таълим тизимида жуда кийин кечяпти, ҳақиқий компьютерли ПТ узининг илмий ишламасини кутяпти: “Компьюерларнинг шу кундаги кулланиши - экстенсивлик ҳолос: анъанавий ўқув курслари шунчаки экран мониторида жойлаштириляпти”. Шу ерда ПТ ва ахборот технологияси уртасида узаро муносабатни ойдинлаштириш лозим бўлади. Кейинги вақтларда баъзи бир олимлар (информатика соҳаси вакиллари) ПТ ни ахборотлаш- тиришга кушиш ёки тенглаштириш (баъзан устун куйиш) ни ёкламоқдалар. Бу уринишлар тугри йул эмас. Ўқув-тарбия жараёнини технологиялаштириш тарихий (айниқса XX аср иккинчи яримидан бошлаб) воқеялик ва жараёндир. Ахборотлаштириш бу жараёндаги инкилобий “бурилиш” унинг муҳим босқичдир. Содда қилиб айтилса, таълимда ахборот технологияси - бу “ўқувчи- компьютер” уртасидаги мулоқотдир.

Ахборотли технология ПТ нинг таркибий қисми, техник воситаларнинг мукамаллашган замо-навий тугри сифатида таълим жараёнида кулланила бошлади. Келажакда иктисодий муаммолар ҳал этилиб ўқув юртларида дастурли “машина” билан етарли даражада таъминланади. Шундагина ахборотли технология асосида ўқувчи (талаба) ларнинг билиш фаолияти ташкил этиш ва бошқариш имкониятлари тугилади ва у Ўқитувчининг яқин кумақдошига айланади ёки унинг функцияларини тулик бажаради.

Таълимни технологиялаштириш объектив жараён эканлигини замонавийлиги эса илмий-техник тараққиёт йуналиши билан белгиланиши тан олинган холда ПТ нинг узига хос томонлари ва яқин келажакда у билан боғлиқ вазифаларни кўрсатиб ўтамиз ?

- 1) кўп босқичли таълим тизимида ПТ нинг урнини асослаш зарурий.
- 2) замонавий саноат, тиббий, иқтисодиёт, экология каби технологиялар билан ПТ ларни мунтазам равишда янгилаб бориш ва табақалаштирилган ёндашув асосида уларни самарадорлик мезонларини аниқлаш;
- 3) истикболли уқитиш воситаларини яратиш ва уларга таянган ҳода илгор ПТ ларни лойиҳалаш, амалиётга жорий этиш, оммалаштириш ва аниқлаш;
- 4) Тегишли бошқарув органлари (таълим марказлари) томонидан ўқув муассасалари фаолиятида янги ПТ ларни тадбиқ этиш даражасини назорат қилиш ва баҳолаш;
- 5) Педагог- ўқитувчиларни илгор педагогик ва ахборот технологиялари бўйича билимлар тизими билан қуроллантиришни узуликсиз ташкил этиш;
- 6) Булажак педагогик - уқитувчиларга ПТ назарияси ва амалиёти бўйича махсус курс ташкил этилиши ва уқитиш;
- 7) Илгор ўқитувчилар иш тажрибалари ва усулларини урганиб бориш, уларни яратган янги методикалари янги педагогик технология даражасига кутариш борасидаги ишларни амалга ошириш;
- 8) ўқитувчи фаолияти педагогик технология, қонунларига мослаштириш муаммолари ва бошқалар.

Педагогик технология ёрдамида таълим жараёнидаги хато, камчиликларни, мавжудлигини олдини олиш, мақсадни куя олиш, таълим жараёни педагогик технология сифатида караш, янгиликка, ижодга интилиш.

Шундай килиб, педагогик технология-таълим-тарбия жараёнини мажмуийни амалга ошириш техникасидир.

Сўнгги йилларда ўзбек олимлари томонидан ҳам таълим технологияси назариясига оид бир қатор мақола, рисола ва қўлланмалар яратилди.

Хусусан, педагог олим М.О. Очилов мазкур иборани “Педагогик технология - тизимли, технологик ёндашувлар асосида таълим шакллари кулайлаштириш, натижасини кафолатлаш ва объектив баҳолаш учун инсон салоҳияти ҳамда техник воситаларнинг ўзаро таъсирини инобатга олиб, таълим мақсадларини ойдинлаштириб, ўқитиш ва билим ўзлаштириш жараёнларида қўлланадиган усул ва методлар мажмуидир” дея шарҳласа, Н.Саидахмедов эса қуйидагича: “Педагогик технология бу ўқитувчи (тарбиячи) томонидан ўқитиш (тарбия) воситалари ёрдамида ўқувчиларга таъсир кўрсатиш ва бу фаолият маҳсули сифатида уларда олдиндан белгилаб олинган шахс сифатларини шакллантириш жараёни”, - деган таърифни беради.

Ў.Толипов ва М.Усмонбоевалар эса «педагогик технология» тушунчанинг моҳиятини қуйидагича ифодаляйдилар: “педагогик технология - бу муайян лойиҳа асосида ташкил этиладиган, аниқ мақсадга йўналтирилган ҳамда ушбу мақсаднинг натижаланишини кафолатловчи педагогик фаолият жараёнининг мазмунидир”.

Ў.Қ.Толипов ва М.Усмонбоевалар томонидан яратилган асарда педагогик технологиянинг назарий асосларини амалий педагогик фаолиятга татбиқ этиш масаласи ўрганилган. Шунингдек, хусусий фанларни ўқитиш жараёнига педагогик технологияларни татбиқ этишнинг амалий асосларини очиб беришга ҳаракат қилинган.

Файласуф олимлар Б.Зиёмухаммедов ва Ш.Абдуллаевалар томонидан яратилган “Педагогик технология: назария ва амалиёт” номли асарда “Маънавият асослари» дарсларини технологик ёндашув асосида ташкил этиш масалалари очиб берилган бўлиб, бу борадаги бир қатор ишланмалар китобхонларнинг эътиборига ҳавола этилган.

Юқорида билдирилган фикрларга таянган ҳолда шундай хулосага келишимиз мумкин:

1. Педагогик технология ва унинг моҳиятини ёритишга хизмат қилувчи манбаларнинг аксариятида ушбу ҳодисанинг назарий асослари батафсил очиб берилган.

2. Юқорида кўрсатиб ўтилган ишларнинг аксариятида “педагогик технология” нинг таърифи ҳам ёритиб берилган бўлса-да, бу соҳада ҳануз ягона бир таъриф яратилган эмас.

3. Мавжуд адабиётларнинг деярли барчасида асосий урғу таълим технологиялари уларнинг моҳияти ва афзалликлари каби масалаларнинг тадқиқига берилган бўлиб, тарбия технологиялари ва уларнинг моҳиятини очиб бериш борасида муайян ютуқларга эришилмаган.

4. Яратилган манбаларда узлуксиз таълим тизимининг маълум босқичида таълим муассасалари фаолиятини педагогик технологиялар асосида ташкил этиш (педагог олим Ў.Қ.Толипов томонидан олиб борилган тадқиқот иши бундан мустасно) муаммолари тадқиқ этилмаган.

5. Айни вақтда узлуксиз таълим тизимининг тизимининг муайян босқичида таълим муассасалари, шу жумладан, Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик бўлимларини педагогик технологиялар асосида ташкил этиш муаммоси долзарб педагогик муаммо сифатида тадқиқ этишга муҳтождир.⁵

Фани мақсадини аниқ ва пухта белгиланиши яхлит педагогик фаолият муваффақиятини таъминлашга пойдевор яратади. Чақирувга қадар

⁵ Соғлом авлодни шакллантиришда янги педагогик технологияларнинг ўрни. Тошкент вилояти ёш олимларининг II- илмий-амалий анжумани мат. - Т: ТВХТХМОИ, 2002. - 76 б.

бошланғич тайёргарлик ўқув бўлимларининг мақсади ДТС, ўқув режаси ва дастури, шунингдек, дарслик ва қўлланмалар мазмунида ўз ифодасини топган маълум мавзулар ҳамда ўқув фанининг ўзига хос жиҳатлари, ўқувчиларнинг ёши, психологик хусусиятлари, эҳтиёж, қизиқишлари, педагогларнинг билими, касб маҳорати, ижодий лаёқати педагогик вазиятларни инобатга олиш асосида белгиланади.⁶

⁶ Сайидахмедов Н. Янги педагогик технологиялар. -Т.: Молия, 2003. 171 б.

1.2. Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик жараёнига педагогик имкониятларнинг қўлланилиши ва мезонлари, педагогик технологияларни тадбиқ этишнинг мавжуд ҳолати.

Ҳар бир ўқитувчи етарлича психологик билимга эга бўлиши (касб психологиясини эгаллаши) лозим. Ҳар қандай ўқитувчи бу маълум даражадаги методистдир. Шунинг учун психолог ва методистнинг ўзаро боғлиқлик фаолиятига тўхталиб ўтишимиз мақсадга мувофиқдир.

Психология ва методика. Ҳар бир ўқитувчи (лектор) ўқитилаётган материални осонроқ соддароқ баён қилишга ҳаракат қилади. Сўнг, ўқувчи назарий, билимини мустақамлаши лозим. Амалий дарслар, семинарларда ва уйда дарс тайёрлаб мустақил ишлар бажариб, ўрганаётган материални яхшироқ, чуқурроқ тушуниши мақсад қилиб қўйилади. Бунда ўрганилаётган назарий ва амалий материални ҳаётда қўллашни талаб даражасида ўргатиш назарда тутилади. Агар бу келтирилган усулни қисмларга бўлсак, бунинг ҳар бир бўлаги алоҳида мураккаб фаолият бўлиб, жами бир мураккаб фаолиятни ташкил этади. Бу фаолиятнинг ўзига хос муаммолари бор. Бу ерда лекциялар, амалий машғулотлар, семинарлар, лабаратория, мустақил ишлар, коллоквиум, синовлар, имтихонлар, ўқувчининг дарсликлар ва адабиётлар билан ишлаши рейтинг-синов ишлари каби фаолиятлар ўқувчи ва ўқитувчи орасида жами мураккаб комплекс мулоқотларни вужудга келтиради. Бу жараён мураккаб бўлиб, жуда кўп факторлар билан боғланган. Натижа ҳам, бу факторларни моҳиятини тушуниш ва шунга яраша тадбирлар белгилашга боғлиқ.

Субъектив ва объектив факторлар йиғилиб, таълим ва тарбияни тақдирини ҳал қилади. Инсоннинг имкониятлари унинг мантиқий фикрлаш даражаси, ҳамма вақт ўзгариб туради. Чунки булар психологик факторлар билан боғлиқдир.

Педагогик хулоса: таълим ўз олдига мувоффақиятли ўзлаштириш мақсадини қўяди. Таълим ўқувчиларнинг фикрлашлари билан боғлиқ бўлган

барча психологик факторларни инкор қила олмайди. Демак, таълим ўз олдига ўзи учун қулай шароит яратиш зарур. Таълимда барча ёрдам берувчи ва ҳалақит берувчи факторлар ҳисобга олиниши лозим.

Энди психолог ва методистнинг таълимга ёндашуви ҳақида бир неча фикр келтирайлик.

Психологлар инсонни (фикрлаши) ўқув жараёнида фикрлаш ҳолатлари, операциялари қизиқтириб, бу жараённи майда бўлақларга бўлиб ўрганишади (ҳакам сингари).

Методистлар эса бу тушунча ва операцияларни бир бутун «организм» - сифатида қарашади. Чунки таълим жараёнида бу бир бутундир, уларни ажратиб бўлмайди. Бу организмни самарали ишлашини таъминлаш лозим.

Психологлар таълим жараёнида мураккаб фикрларни содда (элементар) бўлақларга бўлишади. Ҳар бир бўлақни ўрганиш қулай. Демак, дарс жараёни бўлақларга бўлинади.

Методист эса шу дарсни майда бўлақларига муносабатни ўйлаши керак. Ўқувчи масалани ечаётганда, нималарни ўйлаяпти, нималар ҳақида фикр юритаяпти деган саволлар уни қизиқтиради.

Психолог эса, ўқувчи айнан нимани ўйлаяпти, қандай таҳлил қилиши қизиқтиради. Масалан ўқувчи масалани шартини ўқийди. Ўқувчи масала шартини қандай тушунгани, қандай қабул қилгани қизиқтиради. Сўнг нима иш қилади? Нимани ўйлайди? Кейинги этапларда масалани қандай ишлайди? Масала ечишда анализ ва синтез операциялари қандай бажарилади? каби саволларга жавоб излайди.

Методист таълим жараёнидаги содда жараёнларни ёки ўз-ўзида маълум бўлган жараёнларни кўпинча ҳал бўлган, деб ҳисоблайди ёки ташлайди ҳисобга олмайди. Амалда эса бу муҳим ва машаққатли меҳнатни талаб қилувчи жараёнлардир. Табиийки бу таълимда катта рол ўйнайди. Психолог эса бундай қилмайди.

Шундай қилиб, **психолог ва методист ҳамкорликда ишлаши мақсадга мувофиқдир**. Ўқитувчи шунинг учун етарли психологик билимга эга бўлиши керак. Вазифаларни ўқувчи бажара олиши, вақт бюджети, қўлланмалардан фойдаланила олиши, ўзлаштириш даражаси, вазифанинг материалнинг ривожланиш даражаси, баҳолаш мезони, рағбатлантириш, мустақил ишлар, мотивация муаммолари, уйга берилган вазифаларни сўраш, дарсни мустаҳкамлаш ва ҳоказолар. Методистнинг психолог билан ҳамкорлиги албатта зарур.

Психолог ўқувчига ўз ҳатосини тўзатишни билишга ёрдам беради. Келгусида бу хатони такрорламасликка ҳаракат қилишни таъкидлайди.

Ўқитишни оптималлаштиришнинг қуйидаги икки мезони мавжуд:

1. Ҳозирги шароитда ўқув жараёнини оптималлаштиришнинг биринчи мезони сифатида ўзлаштириш, тарбиялаш, ва ривожлантириш жараёнида ҳар бир ўқувчининг реал имконияти даражасидаги ютуқларни қабул қилинган баҳолаш нормаларига мувофиқ, қониқарли баҳодан кам бўлмаган ҳолда ҳисоблашни олиш мумкин.
2. Машғулотларга ва уйга вазифа учун ажратилган вақт меъёрига ўқувчи ва ўқитувчи томонидан қатъий риоя қилиниши ўқув жараёнини оптималлаштиришнинг иккинчи мезони сифатида қаралади.

Ўқитишнинг педагогик имкониятлари бўйича олиб борилган тадқиқотлар таҳлили шуни кўрсатдики, турли олимларнинг ёндашувлари натижасида ўқитишнинг асосий педагогик имкониятларини аниқлашда қуйидаги тўхтамга келинган:

1. Дарс беришни оптималлаштиришнинг биринчи усули ўқувчиларнинг таълимий, тарбиявий ва ривожлантирувчи вазифаларини комплекс режалаштириш ва аниқлаштириш ҳисобланади.

Юқорида баён қилинган мезонлардан кўриниб турибдики, агар барча вазифалар комплекс тарзида ишланган бўлса, ўқув фаолияти тез ва

муваффақиятли ўтади. Агар ўқитувчи дарс жараёнида фақат таълимий мақсадга кўпроқ эътибор бериб, тарбиявий ва ривожлантирувчи мақсадга эътибор бермаса у ҳолда дарс самарадорлиги паст бўлади. Мақсадлар комплекс ишлаб чиқилган, барча мақсад бир вақтнинг ўзида, қўшимча вақт ажратилмасдан ҳал этилиши зарур.

2. Дарс беришни оптималлаштиришнинг иккинчи усули таълим вазифаларининг асосий мазмунга мувофиқлиги, дарс мазмунидаги асосий бош моҳиятнинг ажратилишига боғлиқ.

Оптималлаштиришнинг бу усули ҳар қандай шароитда бош моҳиятни, бўғинни ажратиш зарурлиги ҳақидаги методологияга суянади. Амалиётдан маълумки кўпчилик ўқитувчилар дарснинг энг асосий, бош моҳиятига (мазмунига) эътибор бермайди, уни ажратиб кўрсатмайди. Кўп вақтларини бошқа, иккинчи даражали мисолларга сарфлайди. Дидактика худди шу камчиликни бартараф қилишга ёрдам беради. Ўқитувчи дарсни режалаштиришда янги илмий маълумот фақат оммавий усулда маълумот сифатида берибгина қолмай, шу маълумотнинг асосий, бош моҳиятини тушунтириши лозим, зарур бўлганда уни қўллашни, таҳлил қилишни ўргатиш керак. Бу ўқувчида ўз фикрини баён қилиш, рационализаторлик характери, мулоҳаза юритиш, ўз-ўзини назорат қила билиш ҳислатларини уйғотади.

3. Дарс беришни оптималлаштиришнинг учинчи усули дарснинг энг маъқул, муваффақиятли тизимини танлаш жараёнини таҳмин қилади: савол-жавобнинг кетма-кетлиги, янги мавзунини ўзлаштириш, машқлар бажариш, мустаҳкамлаш, уйга вазифа, умумлаштириш ва бошқалар.

Бу усул ўқув жараёнида кетма-кетлик ва оптимал тизимнинг таъминоти принципига суянади.

4. Дарс беришни оптималлаштиришнинг тўртинчи усули аниқ бир таълим-тарбиявий вазифаларни бажариш учун педагог томонидан энг

рационал методларни ва ўқитиш усулларини онгли равишда танлаш ҳисобланади.

Бу усул ўқитиш усулларининг бир-бирига оптимал бирикишини талаб этадиган дидактик принципдан келиб чиқади. Бунинг учун ўқитувчи ҳар бир методнинг имкониятини пухта билиши лозим.

5. Дарс беришни оптималлаштиришнинг бешинчи усули, кўпчилик педагоглар томонидан аҳамияти тан олинган, ўқитишнинг умумсинфий, гуруҳли ва индивидуал шакллари оптимал бирлаштиришни таҳлил қиладиган ўқувчига дифференциал ва индивидуал ёндошиш ҳисобланади.

Оптималлаштиришнинг бу усули дидактиканинг принципларига мувофиқ талабларни бажаришга йўналтирилган. Ўқувчиларга дифференциал ёндашиш уларнинг билим савиясига, хотирасига, ён-атрофни қабул қилиш хусусиятига, фикр юритишига асосланади. Бу ерда бир қатор қийинчиликлар мавжуд. Масалан, бир синф ичида бир неча гуруҳчалар ташкил қилиш асосномаси, уларни танлаш муаммоси пайдо бўлади. Бизнинг назаримизда дифференциал ёндашув, бу ўқитувчи томонидан кўрсатиладиган ёрдамнинг дифференцияси бўлиши керак. Айрим ўқувчилар ўқитувчи ёрдамига муҳтож, айримлари камроқ, яна бир гуруҳи ёрдамга жуда кам эҳтиёж сезади. Ўқувчиларнинг имкониятлари ўсган сари, улар ёрдамга камроқ эҳтиёж сеза бошлайди.

6. Дарс беришни оптималлаштиришнинг олтинчи усули таълим жараёни учун қулай ўқув материаллари, мактаб гигиенаси, психологик ва эстетик шароитлар яратиш ҳисобланади.

Бу усул натижавий таълимнинг қонуниятлари ва принципларидан келиб чиқади.

7. Дарс беришни оптималлаштиришнинг еттинчи усули деб ўқитувчи ва ўқувчи вақтини тежаш бўйича махсус чораларни кўриш ва таълимнинг жадаллаштирувчи темпини танлаш ҳисобланади.

Юқорида қайд этилган оптималлаштиришнинг барча усулларини қўллашнинг ўзи вақтни тежаш воситасидир. Чунки, вазифаларни аниқ ва лўнда қўйиш, дарс мазмунининг бош, асосий моҳиятини ажратиб бериш, дифференциал ёндашув, методларни оптимал танлаш – буларнинг ҳаммаси таълим самарасига таъсир этиб, ўқитувчининг вақтини тежайди. Ортиқча вақт ажратишдан озод қилади.

8. Дарс беришни оптималлаштиришнинг саккизинчи усули ўқитиш натижаларининг таҳлили ва оптималлашиш мезонларига мувофиқ ўқувчилар ва ўқитувчилар йўқотган вақтлари ҳисобланади.⁷

Бу усул ўқиш жараёнида олинган билим ва натижаларни таҳлил қилиш билан боғлиқ.

Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президентининг 2012 йил 28 майдаги “Малакали педагог кадрлар тайёрлаш ҳамда ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасасаларини шундай кадрлар билан таъминлаш тизимини янада такомиллаштиришга оид чора тадбирлар тўғрисида” ПҚ-1761-сонли қарорида Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги, Ўрта махсус, касб-ҳунар таълими маркази: таълим жараёнида илғор педагогик услуб ва технологиялари (“case study” услуби, лойиҳалар услуби, ҳамкорликда ўқитиш, “амалий ўйин”, интерфаол таълим услуби ва бошқалар), ахборот-коммуникация технологиялари, электрон таълим ресурслари ва мультимедиа тақдиротларидан фойдаланиш борасида чет эл тажрибасини чуқур ва ҳар томонлама ўрганиб чиқиш; чет эл тажрибасини инобатга олган ҳолда, касб-ҳунар коллежлари ва академик лицейлар учун янги ўқув режалари ва дастурларини қайтадан ишлаб чиқиш ҳамда белгиланган тартибда тасдиқлаб, уларда анъанавий мактаб таълими услубларидан воз кечиб, амалий машғулотлар ва ишлаб чиқариш амалиёти бўйича соатлар кўпайтирилишини назарда тутилиши, педагогик вазифанинг

7 Муслимов Н.А., Абдуллаева қ.М. Ўқитувчининг касбий тикланиш омиллари. //Ж. Узлуксиз таълим. 2005. -№2.

умумийлик даражасига қарамай умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-хунар таълимида чақирувга қадар бошланғич тайёргарликни илмий асосланган тизимини такомиллаштириш асосий муаммо сифатида қаралмоқда.

А.Сотволдиевнинг “Чақирувга қадар чақирувга қадар бошланғич тайёргарликни ташкил этиш ва унинг методикаси” ўқув қўлланмасининг I-II қисмда таълим муассасаларида ёшларни чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фанини ташкил этилишининг ҳуқуқий асосларини ва унинг тартиб қоидаларини ҳозирги кун талаблари асосида ёритилган ўқув материалларни, шунингдек, ёшларни чақирувга қадар бошланғич тайёргарлиги фанини олиб боришнинг асосий шакл ва услубларини, унинг ташкилий асосларини ва таълим муассасаларининг ёшларни чақирувга қадар бошланғич тайёргарлиги фани бўйича ўқув дастури бўйича машғулотларни олиб бориш учун ҳозирги кун талаблари асосида ишлаб чиқилган услубий ёндашувлар баён этилган.

Бироқ мазкур ўқув қўлланмада чақирувга қадар бошланғич тайёргарликнинг ташкилий ва ҳуқуқий жиҳатлари ҳамда унинг методикаси ёритилганлигига қарамай, айрим технологик ёндошувга оид масалалар батафсилликни қамраб олмаган. Улар қуйидагиларда номоён бўлади:

- чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фанининг “Фуқаро муҳофазаси”, ва “Тиббий билим асослари” ўқув бўлимларини ташкил этилиши ва методикасининг методик ишланмаларини мавжуд эмаслиги;
- методик ишланмалари мавжуд бўлган ўқув бўлимлари ҳам асосан анъанавий ёндашувга асосланганлиги;
- технологик ёндашувлар асосида тайёрланган ишланмалар ҳам чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик машғулотларини тўлиқ қамраб олмаган;
- чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани ўқув бўлимларининг амалий машғулотларида ҳамкорликда ишлаш усулига доир кўрсатмаларда батафсиллик мавжуд эмас.

А.Сотволдиевнинг “Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик” фанини касбий соҳаларга йўналтириб ўқитиш методикаси” (ўрта махсус, касб-хунар

таълими чақирикқача тайёрлаш ўқитувчилари учун) номли методик кўлланмасида Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани ўқув машғулотларини ўзига хос томонларини ёрутувчи маълумотлар мавжуд бўлиб бунда педагогик технологиялардан фойдаланиш бўйича тавсилар берилган.

А.Сотволдиевнинг “Ҳарбий таълимда кейс стадини адаптациялашнинг айрим масалалари” (ПЕДАГОГИКА илмий -назарий ва методик журнали 2/2017.61-71 бетлар) номли илмий мақоласида ҳарбий таълим жараёнида кейс стадини кўллаш, уни ҳарбий таълим учун мослаштириш ва шу орқали ўқув жараёнининг самарадорлигини ошириш масалалари ёритилган.

Ф.Қ. Муҳаммадиевнинг магистрлик диссертациясида (2014 й) Педагогик олийгоҳлари ҳарбий кафедраларида “Фуқаро муҳофазаси” фани таълимини технологиялаштириш йўллари назарий методологи жиҳатдан асослаб, машғулотларда “Кейс стади” услубини жорий этишга қаратилган педагогик технология, унинг хусусиятлари, интерфаол метод, асосида ўқитиш методикасига доир ўқув методик кўрсатмалар мавжуд.

Булардан ташқари ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасаларининг чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани ўқитувчилари малакасини ошириш курси намунавий ўқув режасига мувофиқ ишлаб чиқилган Тошкент Давлат педагогика университети қошидаги ўрта махсус, касб-ҳунар таълими тизими педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш факультети тингловчиларига мўлжалланган “Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фанини ўқитишнинг замонавий технологиялари ” модули бўйича ишлаб чиқилган ишчи дастури таҳлил қилинди. Бунда модулнинг мақсади, тингловчиларнинг ўқув машғулотлари учун зарур бўлган илғор технологиялар ва янгиликларни ўрганиш ва уларни амалиётга жорий этиш методикаси бўйича билим ҳамда кўникмаларини шакллантириш ва кутилаётган натижалар Тингловчилар ушбу модулни ўзлаштириш жараёнида

қуйидаги билим ва кўникмаларга эга қилишдан иборат эканлиги қайд этилган.⁸

Лекин, “Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фанини ўқитишнинг замонавий технологиялари” модули бўйича курсни тамомлаган “Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани ўқитувчиларининг курсни тамомлагандан кейинги фаолиятида ҳам чақирувга қадар бошланғич тайёргарликнинг ўқув машғулотларида фанини ўқитишнинг замонавий технологияларини қўллаш бобида юқори натижалар кузатилганича йўқ.

Дастур ва адабиётларни таҳлил қилиш жараёнида маълум бўлдики, умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-хунар таълими тизимида чақирувга қадар бошланғич тайёргарликни ўқитишнинг ҳамкорликда ишлаш усули бўйича умумий методик тавсиялар мавжуд бўлсада, фанинг назарий ва амалий машғулотларини ташкил этиш ва олиб боришда ўқитишнинг ҳамкорликда ишлаш усулидан фойдаланишга доир мукамал технологик ёндошувларнинг мавжуд эмаслиги маълум бўлди.

Шунга кўра чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитувчилари учун чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фанини ўқитишда замонавий технологиялардан фойдаланишга доир мукамал ўқув қўлланма ишлаб чиқиш зарурияти туғилганлиги маълум бўлди.

Бинобарин чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик жараёнининг асосий субъекти ва раҳбари бўлган ЧҚБТ раҳбарларнинг педагогик технологиялар моҳиятини англаши, улардан педагогик фаолиятни амалга оширишда самарали фойдаланиши борасидаги кўникмаларни ҳосил қилиш лозим бўлади. Шунинг учун ҳам тадқиқот ишимизнинг тажриба-синов ишлари жараёнида чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани ЧҚБТ раҳбарлари

⁸ “Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фанини ўқитишнинг замонавий технологиялари” модули бўйича ишчи дастур. 2018 й. Таълим тури: Кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш

орасида ўқув фаолиятида амалга ошириладиган тарбия жараёнини педагогик технологиялар асосида ташкил этишга йўналтирилган тадбирларнинг ўрин олишига алоҳида эътибор бердик.

Тарбия жараёнига педагогик технологияларни татбиқ этиш чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани ЧҚБТ раҳбарларининг машғулотларни ташкил этишга нисбатан технологик ёндашувдан иборат бўлиб, мазкур ишлар мазмунини шакллантириш бир қадар мураккаб жараёндир. Чақирувга қадар бошланғич тайёргарликда чақирикқача бўлган ўқувчи-ёшларга муайян ўқув фани тўғрисида маълумотларни беришда вақт ҳажми қатъий белгилаб қўйилган, бундай ҳолат ўқув фаолиятини технологик ёндашув асосида ташкил этишни бирқадар барқарорлаштиришга имкон берса, тарбия жараёнига нисбатан бунга эришиш мураккаброқдир. Чақирувга қадар бошланғич тайёргарликнинг муайян босқичларида чақирикқача бўлган ўқувчи-ёшларда бир қатор шахсий сифатлар шакллантирилади. Уларни бойитиш эса шахс тарбиясини узлуксиз давом эттиришни талаб қилади. Бунда бевосита ўқув жараёни ҳамда синфдан ташқари тарбиявий ишлардан самарали фойдаланиш талаб этилади.

Чақирувга қадар бошланғич тайёргарликни педагогик технологиялар асосида ташкил этишдан кўзланган асосий мақсад - тарбия жараёнининг асосий субъектлари бўлган ЧҚБТ раҳбари ҳамда чақирикқача бўлган ўқувчи-ёшлар ўртасида юзага келувчи мулоқотнинг самарали бўлиши бу тизимнинг янгича мазмун касб этишига эришишдан иборат. Тадқиқот ишимизни амалга ошириш жараёнида олиб борилган тажриба-синов ишларидан чақирувга қадар бошланғич тайёргарликни педагогик технологиялар асосида ташкил этиш, бу борада аҳамият берилиши лозим бўлган шартлар хусусида ЧҚБТ раҳбарларини хабардор этишга ёрдам берадиган тадбирларнинг ўрин олишига алоҳида эътибор берилди. Мазкур тадбирлар воситасида қуйидаги вазифаларнинг ижобий ҳал этилиши назарда тутилди:

1. Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани ЧҚБТ раҳбарлари тарбия жараёнини педагогик технологиялар асосида ташкил этиш борасидаги

назарий-амалий билимларини ўзлаштиришлари учун муайян шарт-шароит яратиш.

2. Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани ЧҚБТ раҳбарларига таълим жараёнини педагогик технологиялар асосида ташкил этиш ва унинг ўзига хос жиҳатлари хусусида маълумот бериш.

3. Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани ЧҚБТ раҳбарларида таълим жараёнини педагогик технологиялар асосида ташкил этиш борасидаги назарий билимларни ҳосил қилиш.

4. Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани ЧҚБТ раҳбарларида педагогик технологиялар асосида таълим жараёнини ташкил этиш борасидаги назарий билимларининг амалий кўникма ва малакага айланишига эришиш.

5. Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик таълимини ЧҚБТ раҳбарларида тарбия жараёнини технологик ёндашув асосида ташкил этишга нисбатан рағбатни юзага келтириш.

6. Чақириққача ҳарбий таълимни ЧҚБТ раҳбарларида тарбия жараёнини ташкил этишга нисбатан ижодий ёндашувни қарор топтириш, маҳоратини ошириш.

Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик таълимини ЧҚБТ раҳбарларида таълим жараёнини ташкил этишга нисбатан технологик ёндашувни қарор топтиришга эришиш мураккаб жараён бўлиб, ушбу жараённинг самарали кечиши уларнинг мутахассислик фанлари асосларини чуқур ўзлаштирганликлари, фанлараро алоқадорликни, шунингдек, жамият ҳаётида рўй бераётган ўзгаришларнинг моҳияти ва давр талабини англай олишлари, таълим ва тарбиявий ишларни ташкил этиш тажрибасига эгаликлари, таълим - тарбия жараёнини ташкил этишдан кўзланган мақсаднинг ғоявий жиҳатларини таҳлил эта олишларига боғлиқ.

Тадқиқот ишимизни амалга ошириш жараёнида олиб борилган тажриба-синов ишлари қуйидаги тамойилларга асосланган ҳолда ҳам мақсадга мувофиқдир:

1. Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик таълимида амалга ошириладиган таълим жараёнини ҳамкорликда ишлаш усули асосида ташкил этиш ЧҚБТ раҳбари олдида турган долзарб масала сифатида эътироф этилишига эришиш.

2. Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик таълимини ҳамкорликда ишлаш усули асосида ташкил этиш борасида мавжуд имкониятлардан фойдаланиш.

3. Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик таълимини ҳамкорликда ишлаш усули асосида ташкил этиш йўлида муайян шарт-шароитларни яратиш.

4. Уюштирилаётган тадбирларнинг самарадорлигини таъминлаш.

5. Тадбирларнинг машғулоти самарадорлигини оширишга қаратилган ягона мақсадга йўналтириш.

6. Тадбирларни ташкил этишда уларнинг узлуксиз, тизимли ва изчил бўлишини таъминлаш.

7. Тадбирлар жараёнида ҳар бир ЧҚБТ раҳбарининг ички имкониятларини инобатга олиш, уларнинг педагогик тажриба ва касбий маҳоратларига таяниш.

8. Тадбирларни уюштиришда таълим муассасаси фаолиятини ҳамкорликда ишлаш усули асосида ташкил этиш борасида республика миқёсида, шунингдек, хорижий мамлакатларда қўлга киритилган тажрибалардан фойдаланиш.

9. Тадбирларни ўтказишдан кўзланган мақсаднинг натижаланишига эришиш.

Тажриба-синов ишларини олиб бориш жараёнида таълимни ҳамкорликда ишлаш усули асосида ташкил этишга йўналтирилган тадбирларнинг қуйидаги шакл, метод ва воситалар ёрдамида уюштирилиши кутилган натижани қўлга киритиш учун имкон яратиши аниқланди:

а) тадбирлар шакллари - назарий, амалий, кўргазмали, тактик, тактиф саф ва назорат машғулоти;

б) машғулотлар самарасини таъминловчи методлар - тушунтириш, ҳикоя қилиш, кўргазмалилик ва бошқи методлар билан ишлаш, машқ қилиш, рағбатлантириш, жазолаш ва ҳоказолар;

в) машғулотлар самарадорлигини оширишда қўлланган воситалар-манбалар (ўқув дастури, қўлланма ва дарсликлар), кўргазмали, техник ҳамда ахборот воситалари (радио, телевидение, матбуот воситалари-газета ва журналлар), нутқ, педагогик тажриба, ёш ўқитувчиларнинг фаолияти ва бошқалар.

Ўқитувчиларнинг чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик таълимида уларнинг билим ҳамкорликда ишлаш усулидан фойдаланиши қай даражада эканлигини аниқлаш мақсадида биз дастлаб мазкур фаннинг ўқитилишини ва ўқув-ёшларнинг билим даражасини ўрганиш мақсадида дастлабки тажриба-синов ишларини ташкил этдик.

Тажриба-синов ишлари жараёнида чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани ЧҚБТ раҳбарларининг мавжуд шароитда ўқув машғулотларини қандай омилларга таянган ҳолда олиб бораётганликлари ва уларнинг самарадорлиги қай даражада эканлигини ўрганишга ҳаракат қилдик. Натижада қуйидаги кўрсаткичларни аниқлашга муваффақ бўлдик (2.2.1-жадвал):

2.2.1-жадвал. Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик машғулотларини анъанавий усуллар билан ташкил этиш ва ўтказиш (% ҳисобида)

Омиллар	Тажриба гуруҳи n ₁ x80		Назорат гуруҳи n ₂ x80	
	Ижобий	Салбий	Ижобий	Салбий
				й

Кўйилган мақсаднинг аниқлиги	27	73	26	74
Яратилган шароитлар (кўрғазмали, техник ва ахборот воситалари) нинг мавжудлиги	37	63	42	58
Таълим жараёни субъектлари имкониятларининг маълум мақсадга йўналтирилганлиги	43	57	26	74
Чақирикқача бўлган ўқувчи-ёшлари имкониятларининг инобатга олинганлиги	41	59	23	77
ЧҚБТ раҳбарининг педагог маҳорати	55	45	63	37
Машғулотнинг мавзуси ва мазмуни	57	43	62	38
Машғулотнинг самарали шакл ва методлар ёрдамида ташкил этилганлиги	58	42	54	46
Машғулотнинг анъанавий ёндашув асосида уюштирилганлиги	21	79	14	86
Машғулот натижаларининг доимий равишда таҳлил этиб борилиши	23	77	15	85
Машғулотда фаол иштирокчиларининг рағбатлантирилиб борилиши	45	55	34	66

Респондент ЧҚБТ раҳбарлари ўртасида сўров ташкил этилиб, таълим самарадорлигини таъминловчи омиллар ва уларнинг даражаси аниқланди.

Натижада анъанавий тарзда ўтказилган ўтказилган машғулотларни оқловчи респондентлар кўпчилиги (58%) ни ташкил қилди.

Сўровнома натижасига кўра анъанавий тарзда ўтказилган ўтказилган машғулотларни оқловчи респондентлар фоизининг кўплиги қуйидаги омилларга кўра ифодаланди:

ЧҚБТ машғулотларини олиб бориш учун яратилган шароитлар (кўргазмали, техник ва ахборот воситалар) билан тўлиқ тامينланмаганлиги;

ЧҚБТ раҳбарларининг таълим технологиялаштиришга доир билим, кўникма ва малакаларининг етишмаслиги;

ЧҚБТ ўқитувчилари учун учун туман (вилоят, шаҳар) миқёсида ўтказиладиган семинарда таълим технологиялаштиришга доир масалаларни кўрилиши ва уларни оммалаштириш ишларининг сустлиги;

Айнан ЧҚБТ таълимини технологиялаштиришга доир ўқув ва методик кўлланмаларнинг мавжуд эмаслиги;

Туман (вилоят, шаҳар) таълим муассасалари бошқармаларида соҳани координацион маркази (ЧҚБТ методисти) штатининг мавжуд эмаслиги, натижада илғор тажрибиларни тарғибот ва оммалаштириш ишларини деярли олиб борилмаслиги.

II-БОБ. ЧАҚИРУВГА ҚАДАР БОШЛАНҒИЧ ТАЙЁР ГАРЛИК ЖАРАЁНИГА “ҲАМКОРЛИКДА ИШЛАШ” УСУЛИНИ ТАТБИҚ ЭТИЛИШИНING МАЗМУНИ.

2.1.Таълимда ўргатувчи ва ўрганувчи фаолиятлари уйғунлашуви.

Илгор педагогик технологиянинг марказида таълим жараёнининг раҳбари ҳамда шу жараёнининг субъекти ҳам объекти булган ўқитувчи ва ўқувчи туради. Шундай экан, бу икки шахснинг ҳамкорлиги, узаро мулоқоти, бир - бирига курсатадиган таъсири энг замонавий ва миллий талаблар асосида ташкил топиши керак. Бунинг учун биринчи навбатда, ўқитувчи таълим - тарбия жараёни олдига қуйилган талаблар, таълимни ташкил этиш ва бошқариш тамойиллари ҳамда йуллари, ўқувчини ақлий ва жисмоний жихатдан ривожлантириш усуллари, у билан ҳамкорлик қилиш, уни уқишга, урганишга йуналтириш, ўқувчи шахси фаолиятини тугри ташкил этиш, улар билан мулоқатга киришиш, муоаммо ва келишмовчиликларни бартараф этиш, синфда ижодий, ишчан мухитни вужудга келтириш, ўқувчи фаолиятини аниқ ва тугри баҳолаш методлари билан қуролланган булиши лозим.

Ўқитувчининг самарали фаолияти курсатишига йуналтирилган, дарснинг методик ишланмасидан фарқли уларок, таълимнинг педагогик технологияси таълим олувчиларга йуналтирилган булиб, болаларнинг шахсий ҳамда ўқитувчи билан биргаликдаги фаолиятини ҳисобга олган ҳолда, ўқув материалларини узлаштиришга қаратилган булади. Педагогик технологиянинг марказий муаммоси ўқувчи шахсини ривожлантириш орқали таълим мақсадига эришишни таъминлашдан иборат.

Педагогик технологиянинг тамойиллари қуйдагилардан иборат: қафолатланган якуний натижа, таълимнинг махсулдорлиги, тесқари алоканинг мавжудлиги, таълим мақсадининг аниқ шақилланганлиги.

У ёки бу педагогик технологияни танлаш, режалаштирилган дарс ва машгулотда қайси даражадаги билим ва қуникмаларни узлаштириш назарда тутилганлигига боғлиқдир. Педагогик технология доирасида янги ўқув материаллини узлаштиришнинг бошланғич, алгоритмик, эвристик, ижодий характердаги даражалари мавжуд.

Бошланғич характердаги даража-ўқувчининг эшитганлари, уларга берилган намуналар, тақдим этилган алгоритм ва курсатмалар асосида топшириқларни бажариш қуникмасини ифодалайди.

Алгоритмик характердаги даража-билим ва қуникмалар мазмунини тадбиқ қила олиш маҳорати, бир типдаги масалаларни еча олиш, ёзиб олиш ва эслаб қолиш фаолиятини амалга ошириш қуникмасини ифодалайди.

Эвристик характердаги даража-тақдим этилган ўқув масалаларини ечиш йулларини излаш ҳамда бу муаммоларни ечиш учун янги ахборотларни мустақил таризда излаб топиш қуникмасига эга бўлиш билан характерланади.

Ижодий характердаги даража-ўқув материаллини, шунингдек, илғари узлашритилган билим ва қуникмаларни турли ҳолатларда тадбиқ эта олиш маҳорати билан характерланади.

Бошланғич ва алгоритм характердаги даражалар репродуктив билим ва қуникмаларни талаб қилади. Узлаштиришнинг ушбу даражалардаги педагогик технологияларни ижрочи технология деб аташ мумкин.

Ўқув материаллини эса сақлаб қолишга ва қуникмаларни ҳосил қилишга йуналтирилган билим ва маҳоратлар даражаси ўқувчиларнинг репродуктив ва маҳсулдор фаолиятларни уйғунлаштиришни талаб қилади.

Ўқув- билув фаолияти изланувчан, эвристик характер касб этганда, юқори даражадаги муаммоли, муаммоли ривожлантирувчи таълим методи, вазиятни таҳлил қилувчи топшириқлар методи ишчан уйинлар, мустақил

ишлар, муаммоли характердаги топшириклардан фойдаланиш зарур. Бу эвристик технология деб аталади.

Ўқув омилларини яратишга асосланган педагогик технологияни тадбик этиш ва унинг максадига эришиш Ўқитувчининг педагогик маҳорати, мулокот маданияти, нутқининг тугрилиги коммуникатив маҳоратининг ўқувчиларга таъсири, педагогик техникани эгаллаганлик даражаси ва бу техникани бевосита дарсда куллашга улгура олишга боғлиқдир. Ўқитувчининг ўқувчилар билан мулоқати ижтимоий нуктаи назардан ўқувчи шахсига йуналтирилган бўлади. Мулокот гуруҳларга мулжалланган ёки яқка шахсга йуналтирилган бўлиши ҳам мумкин.

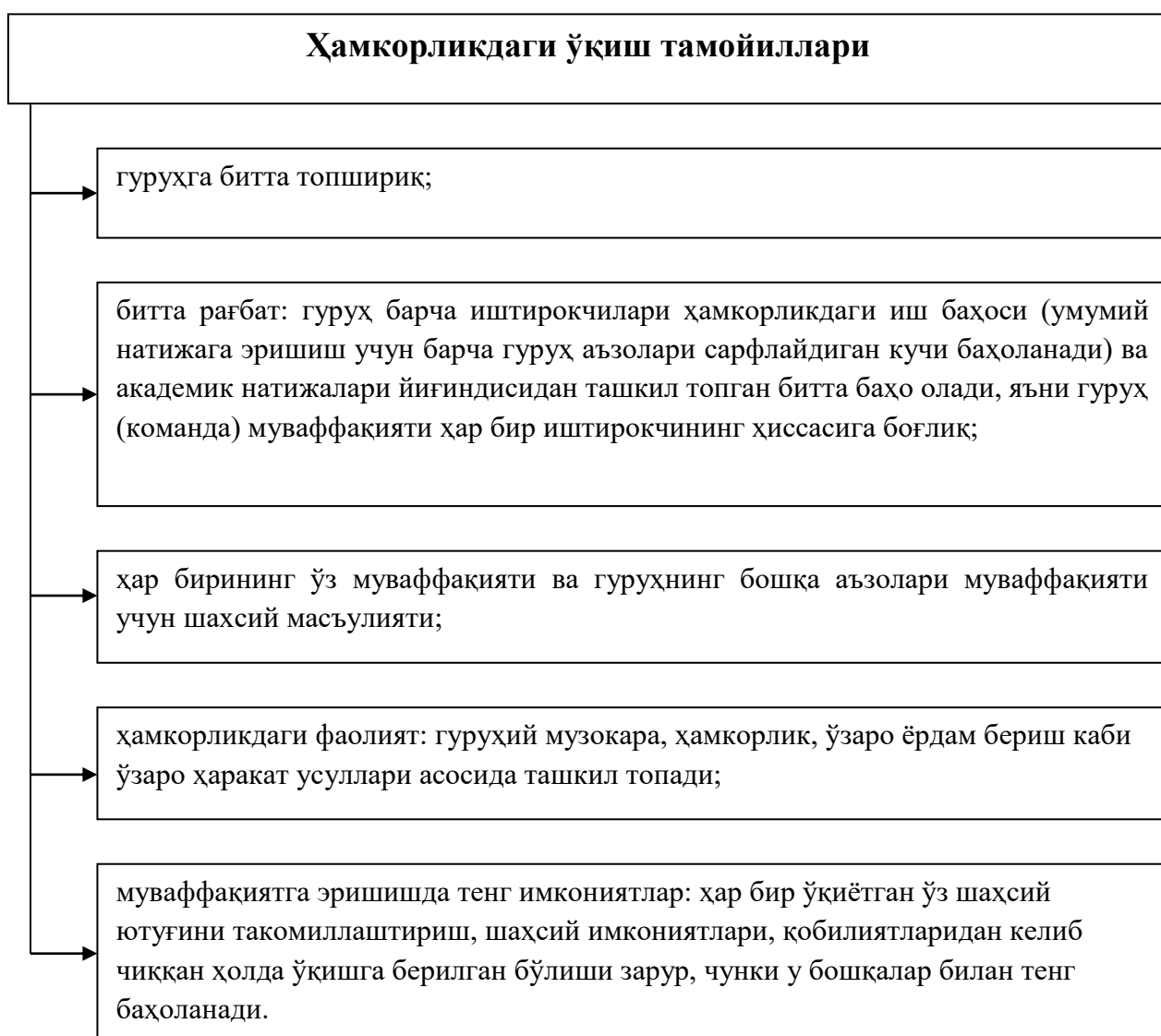
Ўқитувчининг ўқувчи билан мулоқати педагогик характердаги мулокот бўлиши, аниқ педагогик вазифани бажарилишига йуналтириши керак. Жумладан: оптимал, яхлит, қулай ўқув муҳитини, рухий вазиятни, ўқув фаолиятини оптималлаштириш, Ўқитувчи ва ўқувчилар орасидаги муносабатни ташкил этиш шунингдек, ўқувчилар жамоаси орасидаги муносабатни шакллантириш назарда тутилади.⁹

⁹ Янги педагогик технология. 2013 й. Маърузалар матни. 2016 38-41 бетлар

2.2. Ҳамкорликда ишлаш тушунчаси, унинг афзалликлари ва ўқиш тамойиллари

Кичик гуруҳларда ҳамкорликда ўқитиш педагогик технологияси

Гуруҳларда ишлаш – бу ўқув топшириғини ҳамкорликда бажариш учун ташкил этилган, ўқув жараёнида кичик гуруҳларда ишлашда (2 тадан – 8 тагача иштирокчи) фаол роль ўйнайдиган иштирокчиларга қаратилган таълимни ташкил этиш шаклидир. Бунда асосийси топшириқ – натижа эмас балки, гуруҳ ичидаги ҳамкорлик жараёнидир.





**Кичик гуруҳларда ҳамкорликда ўқиш жараёнини ташкил этишнинг
технологик схемаси**

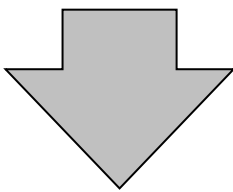
Технологик ишлар

Таълим берувчи фаолияти

1. Гуруҳларда ҳамкорликда ўқишни ташкиллаштириш тайёргарлигини ўзи баҳолаши, таҳлил қилиши

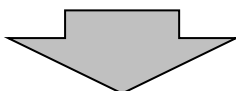
Қуйидаги саволларга жавоб излайди:

- ✓ Нима учун мен таълим олувчилар гуруҳларда ишлашларини хоҳлайман? Мен бунга ўзим тайёрманми?
- ✓ Мен буни қандай амалга оширишни биламанми?
- ✓ Таълим олувчиларни ўзлари бунга тайёрмилар?
- ✓ Улар гуруҳли шакл шароитида таълим олиш қоидаларини биладиларми?



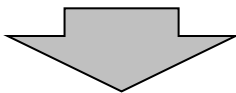
2. Мақсадни белгилаш

Таълимий мақсадни белгилайди ва натижаларни режалаштиради.



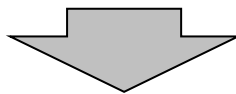
3. Гуруҳли ишга зарур бўлган ва ўқув режасида ажратилган вақт бўлагини ўзаро нисбати

Мавжуд ўқув режасига мувофиқ вақт бўлагини, белгиланган мақсад ва кўзланаётган натижаларга эришишни амалга ошириш учун муҳим бўлган вақт билан ўзаро боғлаш. Гуруҳли ишни ўтказиш мумкинлиги тўғрисида хулоса чиқаради.



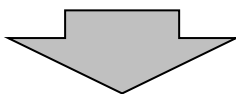
4. Ўқув машғулотининг моделини танлаш

Энг яхши модел: 1) ўқув топшириғини барча ўқув гуруҳларига тушунтириш, 2) кичик гуруҳларда, аввал алоҳида, сўнгра биргаликда ишни ташкиллаштириш, 3) гуруҳ иши натижаларини тақдимоти ва уни жамоавий якунлаш.



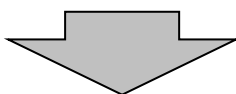
5. Гуруҳлар иш жойини танлаш


Аудитория шундай бўлиши керакки, бунда бир-бирларига ҳалақит бермасдан, бир неча гуруҳ ишлаши зарур. Столлар ва ўриндиқлари полга маҳкамланган аудитория тўғри келмайди.



6. Топшириқни танлаш ва уни ифодалаш

Таълимий мақсадга мос келувчи бир хил/табақалашган топшириқларни танлайди. Уни таълим олувчиларнинг қобилиятлари, БМК даражаси ва хусусиятларидан келиб чиқиб ифодалайди. Бу эса барча гуруҳ аъзоларини топшириқни бажаришда биргаликда иштирок этишини таъминлаш имконини беради.



 **Бир турдаги гуруҳли иш** ўқув гуруҳлари учун бир турдаги топшириқ бажаришни назарда тутади.

Табақалашган гуруҳли иш гуруҳларда турли топшириқларни бажаришни назарда тутади.

7. Ўқув материаллари ва йўриқномаларни тайёрлаш

Гуруҳлар учун қуйидагиларни тайёрлайди: ёзма йўриқномалар: топшириқни ва уни бажариш йўлини гуруҳ тушуниши буларга боғлиқ; фақат йўриқномани тушуниши гуруҳ ичида самарали ишни таъминлайди.



Йўриқномага талаб:

✦Йўриқнома қуйидаги хусусиятларда эга бўлиши керак:

- топшириқни аниқ ифодаланишини;
- қутилаётган натижаларга аниқ йўналтириш;
- тажрибада синалган бўлиши керак: бу йўриқномани аввал ўзи ёки ҳамкасбидан бажаришини илтимос қилиш керак;
- гуруҳ топшириқни мустақил бажариш учун бўйича тўла тавсияномалар бўлиши керак;
- ҳар бир таҳлим олуви учун тушунарли қилиб ёзилиши керак.

8. Таълим олувчиларни ҳамкорликда ишлашга тайёрлаш

(1)Ўқув гуруҳида хайрихона муносабат муҳитини яратади: фақат шунда улар ҳамкорий ишни самарали ва ижодий бажарадилар.

(2) таълим олувчилар топшириқларни гуруҳларда бажариш қондасини билишлари ва йўналтирилган бўлишлари керак.

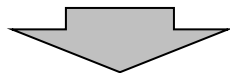


Гуруҳда ишлаш қоидалари:

- ҳар ким ўз ўртоқлари нутқини хушмуомалалик билан тинглаши зарур;
- ҳар ким фаол, биргаликда ишлаши, берилган топшириққа масъулиятли ёндашиши зарур;
- ҳар ким ёрдамга муҳтож бўлганда уни сўраши зарур;
- ҳар кимдан ёрдам сўралса, ёрдам қилиши зарур;
- ҳар ким гуруҳ иши натижаларини баҳолашда иштирок этиши зарур.
- ҳар ким аниқ тушуниши керак:
 - бошқаларга ёрдам бериб, ўзимиз тушунамиз!
 - биз битта кемадамиз: ёки бирга сузиб чиқамиз, ёки бирга чўкиб кетамиз!

9. Гуруҳларга бўлиш йўлини танлаш

Кичик гуруҳларга бирлаштириш йўлини танлайди. Таълим оловчиларни ким гуруҳларга бўлишини аниқлайди. Агарда бажариш учун турли топшириқлар берилса, улар гуруҳни ўз қизиқишлари бўйича танлашлари мумкин.

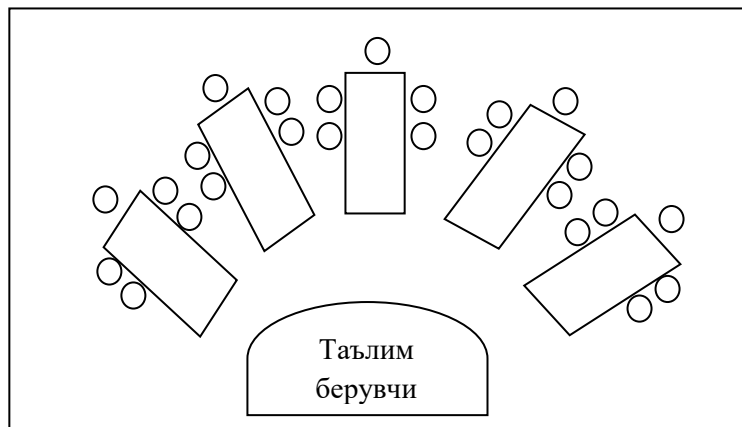


10. Гуруҳ иш жойини тайёрлаш

Стул ва ўриндиқлар шундай жойлаштириладики, бунда:

- таълим бурувчи аудиторияда эркин ҳаракатлана олсин;
- ҳар бир гуруҳ аъзоси бир жойда бўлишлари ва бир-бирларини кўришлари ва эшитишлари керак;
- зарур ўқув қўлланмалар барчага этарли бўлиши керак.

Гуруҳларни жойлаштириш чизмаси



II. Асосий босқич

Технологик ишлар

Таълим берувчи фаолияти

1. Таълим олувчиларни гуруҳларга тақсимлаш

Танланган кичик гуруҳларга бирлаштириш йўли асосида таълим олувчиларни гуруҳларга бўлади

2. Ўқув топшириқларни тарқатиш

(1) Билим орттиришлик вазифани (муаммоли вазиятни таклиф қилади) белгилайди, таълим олувчилар билан биргаликда уни ечиш йўли ва тартибини муҳокама қилади (амалиётда амалга ошириш).

(2) Иш якуни бўйича қандай натижалар кутулишини тушунтиради.

(3) Гуруҳларда ҳамкорликдаги фаолиятни тақдим этиш шаклини маълум қилади. Ҳар бири ва бутун гуруҳнинг натижаларини баҳолаш мезонларини тушунтиради.

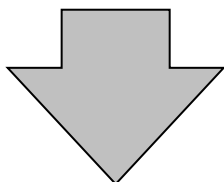
3. Ўқув топшириқларни бажариш бўйича йўриқномани тушунтириш

(1) Гуруҳлар бўйича ишни бажариш учун зарур материалларни тарақатади. Топшириқни бажаришда (керак бўлганда), қандай қўшимча материаллардан фойдаланиш мумкинлигини тушунтиради. (Гуруҳларда ишлаш қоидаларини эслатади).

(2) Ёзув тахтасида гуруҳли ишни бажариш бўйича йўриқномани ёзади ёки тарқатади.

4. Таълим олувчилар билан қайтар алоқани амалга ошириш

Таълим олувчилар билан гуруҳли ишни бажариш бўйича йўриқномани муҳокама қилади, ҳаммалари уни тушунганларига ишонч ҳосил қилади.



5. Гуруҳларда ўқув топширикни бажариш жараёнини ташкил этиш

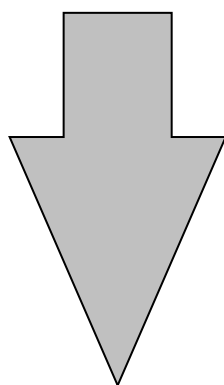
Ўқув топширикни бажариш бўйича ишни бошланиши ҳақида эълон қилади:

(1) гуруҳ ишни назорат қилади:

- гуруҳ ишни режалаштириш
- вазифаларни гуруҳ аъзолари ўртасида тақсимлаш
- вазифани бажариш бўйича якка тартибда ишлаш
- якка тартибда топилган ечимларни муҳокама қилиш
- гуруҳ учун умумий ечимни ифодалаш
- гуруҳ иши натижаларини тақдимотини тайёрлаш

(2) аниқ топширикни бажариш учун зарур бўлган, алоҳида бўлиб ишлашга, кўникмаларни шаклланишига эътиборини қаратади

(3) иш боришини шарҳлайди, ютуқларни баҳолайди, айрим, аниқ ва самимий танбех қилади



6. Гуруҳ иши тақдимотини ташкил қилиш

Бажарилган иш натижалари тўғрисида маълумот бериш учун гуруҳ вакилларини тайинлайди. Баҳолаш мезон ва кўрсаткичларини эслатади

Ш. Назорат-якуний босқич

Технологик ишлар

Таълим берувчи фаолияти

Якун ясаш, таҳлил қилиш
ва баҳолаш

(1) Натижалар текширувини ўтказди:

- гуруҳнинг ҳар бир иштирокчиси билан гаплашади;
 - ёки буни аввалдан тайинланган назоратчи қилиши мумкин;
 - ёки топшириқни бажариш вақтида ўзлаштирилган материалга тааллуқли бўлган тест ўтказди;
 - ёки ҳар бир гуруҳ берилган материал бўйича бошқалар маълумот олганликларини аниқлаш учун, ўзаро текшириш учун савол бериши ёки тайёрлаши мумкин. Бунда гуруҳ аъзолари тестга (текширувга) тайёрланишларида бир-бирларига ҳамкорликда ёрдам беришларига рухсат беради.
- (2) Гуруҳ ишини таҳлил қилади, топшириқ бажарилишининг якунини қилади, эришилган мақсад тўғрисида хулосалар чиқаради.

2.3. “Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик” фанини ўқитишда ҳамкорликда ишлаш усулини қўллаш йўллари.

Мавзу: “Ҳарбий жиноят, ҳарбий хизматдан бош тортганлиги учун маъмурий ва жиноий жавобгарлик” мавзуси бўйича гуруҳларда ҳамкорликда ўқишнинг педагогик технологияси (лавҳа)

2.1. Ўқув машғулотининг ўқитиш технологияси модели

<i>Вақт: 2 соат</i>	<i>Талабалар сони: 30</i>
<i>Ўқув машғулотининг шакли ва тури</i>	Назарий- тўлиқ комбинацияланган ўқув машғулоти
<i>Ўқув машғулот режаси</i>	1.“Ҳарбий жиноят турлари. 2.Ҳарбий хизматдан бош тортганлиги учун маъмурий жавобгарлик. 3.Ҳарбий хизматдан бош тортганлиги учун жиноий жавобгарлик.
<i>Ўқув машғулоти мақсади:</i> Чақирилувчи ёшларга ҳарбий жиноят, ҳарбий хизматдан бош тортганлиги учун маъмурий ва жиноий жавобгарлик тўғрисида билимларга эга қилиш ва маъсулият ҳисини шакллантириш.	
<i>Педагогик вазифалар:</i> ✓ Ҳарбий жиноят турлари билан таништиради; ✓ Ҳарбий хизматдан бош тортганлиги учун маъмурий жавобгарликни тушунтиради; ✓ Ҳарбий хизматдан бош тортганлиги учун жиноий жавобгарликни тушунтиради.	<i>Ўқув фаолияти натижалари:</i> ✓ Ҳарбий жиноят турлари билан биладилар; ✓ Ҳарбий хизматдан бош тортганлиги учун маъмурий жавобгарликни англайди ва айтиб беради; ✓ Ҳарбий хизматдан бош тортганлиги учун жиноий жавобгарликни айтиб беради.
<i>Ўқитиш усуллари</i>	Ахборотли- кўргазмали кичик маъруза.
<i>Ўқув фаолиятини ташкил этиш шакли</i>	Жамоавий, индивидуал, гуруҳли

<i>Ўқитиш воситалари</i>	ЎР ЖК, ЎР ЖПК, ёзув тахтаси, кўргазмали материаллар слайдлар, компьютер тизими, карточкалар, график органайзер- “Концептуал жадвал”
<i>Ўқитиш шароити</i>	Махсус техник воситалар билан жиҳозланган, гуруҳларда ишлашга мўлжалланган аудитория
<i>Қайтар алоқанинг усул ва воситалари</i>	Оғзаки назорат: кузатиш, савол-жавоб, карточка-саволлар, тезкор-сўров.

Ўқув машғулотининг технологик харитаси

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Ўқувчи
1-босқич. Ўқув машғулоти га кириш (20 дақ.)	Ташкилий бошланиш. 1.1. Саломлашади, ўқув хонасини ва ўқувчиларнинг машғулотга тайёргарлигини кўздан кечиради. 1.2. Мавзунинг номи, мақсад ва кутилаётган натижаларни етказди. 1.3. Ўқувчиларни ўтилган мавзу бўйича ўзлаштириш даражасини карточка-саволлар орқали текширади .	Дарсга тайёргарлик кўрадилар, йўқламага жавоб берадилар. Тинглайдилар Мавзуни ва режани ёзиб оладилар.
2-босқич. Асосий (60 дақ.)	Янги ўқув материал баёни. 2.1. Слайдларни Power point тартибида намойиш ва шарҳлаш билан мавзу бўйича асосий назарий ҳолатларни баён қилади. (1-илова). 2.2. Жалб қилувчи саволлар беради. 2.3. Мавзунинг ҳар бир қисми бўйича хулосалар қилади, энг асосийларига эътибор қаратади, берилаётган маълумотларни дафтарга қайд этишларини эслатади. 2.2. “Ҳарбий жиноят турлари.	Кузатадилар. Саволларга жавоб берадилар, маълумотларни дафтарга қайд қиладилар. Диққат қиладилар.

	<p>2.3. Ҳарбий хизматдан бош тортганлиги учун маъмурий жавобгарлик.. (2-илова).</p> <p>2.4.. Ҳарбий хизматдан бош тортганлиги учун жиноий жавобгарлик.(3-илова).</p> <p>2.4.Жараён кичик гуруҳларда давом этишини маълум қилади.</p> <p>2.5. 3 та кичик гуруҳларга бўлади, кичик гуруҳда ишлаш қоидаси билан таништиради ва ишни бажариш йўриқномасини беради (4- илова). Ҳар бир гуруҳга топширик беради (5- илова) ва баҳолаш мезони билан таништиради. (6- илова).</p> <p>2.6. Топширикни қай даражада тушунганликларини аниқлаш мақсадида қайтар алоқа ўтказади.</p> <p>2.7. Гуруҳларда ишларни бошлашга рухсат беради.</p> <p>2.8. Бажариш жараёнини кузатади, маслаҳатлар беради.</p> <p>2.9. Ишга ажратилган вақт тугаганини маълум қилади, гуруҳлар тақдимотини ташкил этади. Гуруҳ аъзоларига диққат билан эшитишларини ва саволлар беришларини, шу билан бирга ўзаро бир-бирларини баҳолашларини эслатади. Жавобларни тўлдиради ва қисқача хулосалар қилади.</p> <p>2.10. Гуруҳлар ишини ўзаро баҳолашни ўтказади.</p>	<p>Кичик гуруҳларга бўлинадилар.</p> <p>Ҳар бир гуруҳ ўз топширик варақлари бўйича фаолиятини бошлайди.</p> <p>Ҳар бир гуруҳ сардорлари чиқиб ўз ишларини тақдим қилишларини айтади</p> <p>Берилган кўшимча саволларга жавоб берадилар.</p> <p>Гуруҳ иш натижаларини ўзаро баҳолайдилар.</p>
<p>3-босқич. Якуний (10 дақ.)</p>	<p>4.1.Мавзу бўйича якун қилади, қилинган ишларни келгусида касбий фаолиятларида аҳамиятга эга эканлиги муҳимлигига талабалар эътиборини қаратади.</p> <p>4.2. Талабалар фаолиятини ва белгиланган ўқув мақсадларига эришилганлик даражасини таҳлил</p>	<p>Диққат қиладилар.</p> <p>Топширикни ёзадилар</p>

	<p>қилади ва баҳолайди</p> <p>4.3. Мустақил ишлари учун вазифа беради: (7- илова).</p>	
--	--	--

4- илова

Гуруҳда ишлаш қоидалари:

- ҳар ким ўз ўртоқлари нутқини хушмуомалалик билан тинглаши зарур;
- ҳар ким фаол, биргаликда ишлаши, берилган топшириққа масъулиятли ёндашиши зарур;
- ҳар ким ёрдамга муҳтож бўлганда уни сўраши зарур;
- ҳар кимдан ёрдам сўралса, ёрдам қилиши зарур;
- ҳар ким гуруҳ иши натижаларини баҳолашда иштирок этиши зарур

Гуруҳда топшириқни бажариш йўриқномаси:

1. Гуруҳда етакчисини сайланг.
2. Топшириқ билан танишинг ва уни қандай қилиб бажаришингизни муҳокама қилинг.
3. Топшириқни бажаринг.
4. Такдимотга тайёрланг.
5. Такдимот ўтказинг.
6. Гуруҳлар ишини баҳоланг.

5- илова

Гуруҳли иш учун ўқув топшириқ

Ўқув топшириқ

1-гуруҳ

1. **Саволга жавоб беринг:** Қандай жиноятлар, ҳарбий жиноят турларига киради ?
 2. Жиноят турларини аниқланг.
 3. Ҳарбий жиноятга доир 3-та тест саволларини тузинг.
- Эслатма:* иш бажариш йўриқномасига амал қилинг.

Ўқув топширик

2-гурух

1. Саволга жавоб беринг: Ҳарбий жиноятларнинг қайси турлари маъмурий жавобгарликка тортилади ?
2. Бунинг сабабларини аниқланг.
3. Ҳарбий хизматдан бош тортганлиги учун маъмурий жиноятларга доир 3-та тест саволларини тузинг.

Эслатма: Иш бажариш йўриқномасига амал қилинг.

Ўқув топширик

3-гурух

1. Саволга жавоб беринг: Ҳарбий жиноятларнинг қайси турлари жиноий жавобгарликка тортилади ?
2. Бунинг сабабларини аниқланг.
3. Ҳарбий хизматдан бош тортганлиги учун жиноий жавобгарликка доир 3-та тест саволларини тузинг.

Эслатма: иш бажариш йўриқномасига амал қилинг.

Гуруҳлар ишини баҳолаш кўрсаткич ва мезонлари

Гуруҳ	Маълумотни тушунарлилиги ва аниқ жавоб Мах балл: 2 балл	Ишни тўлиқ бажарилиши Махбалл: 1балл	Вақтга амал қилиш Мах балл: 1 балл	Гуруҳ фаоллиги Мах балл: 1 балл	Жами Мах балл: 5 балл
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					

2-ilova

ГУРУХЛИ ИШ УЧУН ЎҚУВ ТОПШИРИҚЛАРИ

Эксперт варағи №1

1. Ҳарбий жиноят турларини айтиб беринг.
2. Ҳарбий хизматдан бош тортиш билан боғлиқ маъмурий жиноятларга кирувчи жиноят турларини айтиб беринг.
2. Маъмурий жиноят содир этилганда кўриладиган чораларни изоҳланг.

Эслатма: топшириқни бажариш йўриқномасига амал қилинг.

Эксперт варағи №2

1. Ҳарбий хизматдан бош тортиш мақсадида содир этилидиган жиноят турларини айтиб беринг.
2. Ҳарбий хизматдан бош тортиш билан боғлиқ бўлган жиноят турларини айтиб беринг.
2. Ҳарбий хизматдан бош тортиш мақсади билан жиноят содир этилганда кўриладиган чораларни изохланг.

Эслатма: топшириқни бажариш йўриқномасига амал қилинг.

Эксперт варағи №3

1. Ўзбекистон Республикаси Жиноий Кодекси тўғрисида гапириб беринг.
2. Ўзбекистон Республикаси Жиноий Кодексининг “Ҳарбий жиноят, ҳарбий хизматдан бош тортганлиги учун маъмурий ва жиноий жавобгарлик” тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Жиноий Кодекси моддаларини гапириб беринг.

Эслатма: топшириқни бажариш йўриқномасига амал қилинг.

Гуруҳда топшириқни бажариш йўриқномаси:

1. Гуруҳ етакчисини танланг.
2. Топшириқ билан танишинг ва уни бажариш йўлини муҳокама қилинг.
3. Тақдимотни расмийлаштиринг.
4. Тақдимот ўтказинг.
5. Гуруҳлар ишини баҳолашини ўтказинг.

Гуруҳларда ишлаш қондаси

☞ Шеригингизни эътиборли бўлиб тингланг.

Гуруҳ ишларида ўзаро фаол иштирок этинг, берилган топшириқларга жавобгарлик билан ёндашинг.

Агар ёрдам керак бўлса, албатта муурожаат қилинг.

Агар сиздан ёрдам сўрашса, албатта ёрдам беринг.

Гуруҳлар фаолиятининг натижаларини баҳолашда ҳамма иштирок этиши шарт.

Қуйидагиларни аниқ тушунишимиз лозим:

- Бошқаларга ўргатиш орқали ўзимиз ўрганамиз!
- Биз битта кемадамиз: ёки биргаликда сузиб чиқамиз, ёки биргаликда чўкиб кетамиз.

Ҳарбий жинойатларнинг турлари ва улар учун жавобгарлик.
Муддатли ҳарбий хизматчилар ва бир ой муддатли ҳарбий йиғинларга чақирилган сафарбарлик чақируви резервидаги ҳарбий хизматчиларнинг моддий жавобгарлиги.

Ўзбекистон Республикасининг ижтимоий-иқтисодий ривожланишида мамлакатда қонун устиворлигини ўрнатиш жуда катта аҳамиятга эга. Қонуннинг амалдаги ижроси, жамиятнинг қонунлар асосида назорат қилиниши ва тараққиёти аввало мамлакатда ҳар бир фуқаронинг қонунларни ҳурмат қилишига, уни амалга оширишга ўзида масъулият ҳиссини вужудга келтиришга боғлиқ.

1994 йил 22 сентябр куни Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг қарорига кўра Ўзбекистон Республикасининг жиноят кодекси қабул қилинди ва Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан тасдиқланди.

Мазкур қонуннинг 7-бўлим “Ҳарбий хизматни ўташ тартибига қарши жиноятлар” деб аталади.

Қонунда ҳарбий хизматни ўташ тартибига қарши жиноятларнинг тўрттаси асосий тури белгилаб берилган.

XXI боб. Бўйсунуш ва ҳарбий шаънга риоя этиш тартибига қарши жиноятлар.

XXII боб. Ҳарбий хизматни ўташ тартибига қарши жиноятлар.

XXIII боб. Ҳарбий мулкни сақлаш ёки ундан фойдаланиш тартибига қарши жиноятлар.

XXIV боб. Ҳарбий мансабдорлик жиноятлари.

Қонуннинг 279-моддасида *бўйсунмаслик*, яъни буйруқни бажаришдан очикдан-очик бош тортиш, шунингдек, буйруқни бошқа тарзда қасддан бажармаслик-бир йилгача интизомий қисмга юбориш билан жазоланади. Ўша қилмиш бир гуруҳ шахслар томонидан содир этилса - уч йилдан беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан, жанговар вазиятда содир этилган бўлса - беш йилдан ўн беш йилгача -озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Жиноятларнинг шунга ўхшаш тури *буйруқни бажармасликдир* (280-модда). Буйруқни еҳтиётсизлик орқасида бажармаслик кўп миқдорда зарар етказишга ёки оғир оқибатларга сабаб бўлса-бир йилгача интизомий қисмга жўнатиш билан, шу қилмиш жанговар вазиятда содир этилган бўлса беш йилдан ўн йилгача озодликдан маҳрум этиш билан жазоланади. Қонунни 284-моддасида *бўйсинувчининг ўз бошлиғини ёки бошлиқнинг ўз*

бўйсинувчисини ҳақорат қилгани туфайли жазо белгиланган. Бундай ҳолат шундай ҳаракатлар учун интизомий жазо қўллангандан кейин содир этилган бўлса - уч ойгача қамоқ жазоси билан жазоланади.

Бир-бирига тобе бўлмаган ҳарбий хизматчилар ўртасидаги ўзаро муносабатларга оид низом қоидаларини бузиш, яъни мунтазам хўрлаш, азоб бериш, баданга энгил шикаст етказиш, қонунга хилоф равишда озодликдан маҳрум қилиш (285-модда) - олти ойгача қамоқ ёки бир йилгача интизомий қисмга юбориш ёки беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади. Ўша қилмиш бир гуруҳ шахслар тамонидан содир этилган бўлса беш йилдан ўн йилгача озодликдан маҳрум этиш билан жазоланади.

Ҳарбий мулкни беҳуда сарфлаш яъни ҳарбий хизматчининг шахсан ўзи фойдаланиши учун берилган аслаҳа-анжомларни сотиши, фойдаланиши учун гаровга бериши - олти ойгача қамоқ билан жазоланади.

Ҳарбий мулкни, яъни қурол, ўқ-дори, ҳаракат қилиш воситалари, ҳарбий техника ва бошқа ҳарбий мулкни *қасддан нобуд қилиш* ёки унга шикаст етказиш-олти ойгача қамоқ ёки беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

III-БОБ. ЧАҚИРУВГА ҚАДАР БОШЛАНҒИЧ ТАЙЁР- ГАРЛИК ЖАРАЁНИДА ҲАМКОРЛИҚДА ИШЛАШ УСУЛИДАН ФЙДАЛАНИШНИНГ САМАРАДОР ЛИГИ

3.1. Тажриба–синов ишларининг қўйилиши ва мазмуни

Тажриба–синов ишлари Тошкент шаҳар, Яккасарой тумани Бобур кўчаси 55 уйда жойлашган Ўзбекистон Давлат жаҳон тиллари университети қошидаги академик лицейда ўтказилди ва бунда 212 та ўқувчи жалб этилди. Тадқиқот ишининг натижалари унинг самарадорлик даражаси билан белгиланади. Шунга кўра биз чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик самарадорлигини ўқувчилар билиши, кўникма ва малакаларининг қай даражада ортганлигини текшириш асосида аниқладик. Бунинг учун биз таъкидловчи эксперимент давомида ўқувчиларнинг дастлабки билими, кўникма ва малакаларини аниқлаган бўлсак, шакллантирувчи тажриба-синов жараёнида таълим ва тарбия бирлиги, билимларнинг қай даражада чуқур ва мустаҳкам эканлиги, кўникма ва малакаларининг такомиллашиб боргани, хотира ва тафаккурининг ривожланаётгани, маънавий-ахлоқий, ҳиссий-иродавий хислатларининг мустаҳкамлиги, умуман, билими даражасини аниқлашга ёрдам берди. Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик самарадорлигини аниқлаш ўқувчиларга ўз фаолияти натижасини танқидий баҳолаш имконини ҳам берди. Шунингдек, ўқувчиларнинг хулқидаги хато ва камчиликларни аниқлаш натижасида уларнинг сабабларини бартараф этиш йўллари ҳам маълум бўлди.

Педагогик адабиётларда бу йўналишдаги илмий-тадқиқот ишларини олиб боришда асосий эътибор тадқиқ этилаётган муаммонинг амалий жиҳатларининг ёритилишига қаратилиши зарурлиги таъкидлаб ўтилади. Дарҳақиқат, ҳар қандай педагогик жараён ўз моҳиятига кўра ўқитувчи ҳамда яқувчи ўртасида юзага келиб, ўзида дидактик ёки тарбиявий хусусиятларни намоён этувчи амалий фаолият мазмунини ёритади. Назарий-педагогик ғоялар айнан таълим ёки тарбия жараёнининг моҳиятини амалий ўрганиш,

таҳлил этиш ва умумлаштириш асосида шаклланади. Шу сабабли илмий изланишни олиб боришда муаммо бўйича амалга ошириладиган тажриба-синов ишлари ягона, яхлит педагогик тизимнинг ядроси сифатида намоён бўлади.

Ўқувчиларда чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик самарадорлиги:

- “отиш тайёргарлиги” бобига бўйича ўқувчиларнинг билим, кўникма ва малака натижаларини баҳолаш;

- Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитилишида “уч босқичли лойиха” усулини боб машғулотларини ўқитиш самарадорлигини оширишга кўрсатган таъсирини аниқлаш.

Тадқиқот вазифаси ҳамда объекти тафсифи аниқлангач, таълим жараёни самарадорлигига таъсир этувчи асосий тушунча ва омилларни аниқлашга ўтиш муҳим. Шу билан бирга тушунчанинг мазмунини ҳақиқий ижтимоий омиллар ҳамда воқеалар билан қиёслаш катта аҳамиятга эга.

Ўқувчиларнинг тажриба аввалида — ЧҚБТ методикаси фани бўйича АНКЕТА сўровномалари натижалари.

1-жадвал

Тажриба босқичи ва ўқув йили	Ўрта махсус касб-хунар таълими тизими	Ўқувчилар сони 112		Даража (ўзлаштириш)	Тажриба гуруҳид а (%) хисобид а	Назорат гуруҳид а (%) хисобид а
		Тажриба а гуруҳи	Назорат гуруҳи			
2018-2019 ўқув йили	ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ЖАХОН ТИЛЛАРИ УНИВЕРСИТЕТ И қошидаги академик лицейда	24	23	Юқори (аъло)	5 (29.4%)	3 (28.8%)
				Ўрта (яхши)	7 (33.5%)	7 (38.5%)

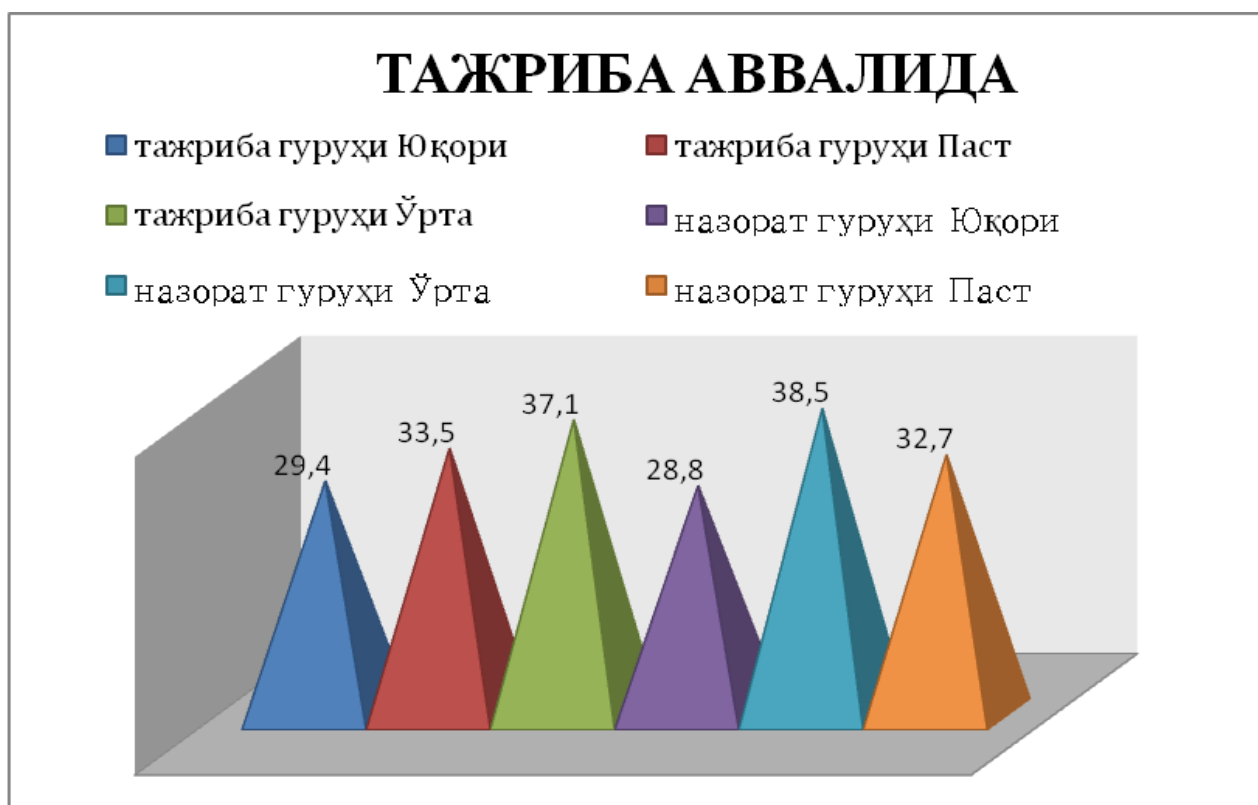
1.1. жадвал

Саволлар	Тажриба гуруҳи 1 Т 24			Назорат гуруҳи 2 Н 23		
	Тажриба аввалида			Тажриба аввалида		
	Юқори (%)	Ўрта (%)	Паст (%)	Юқори (%)	Ўрта (%)	Паст (%)
1-савол	35	30	35	26	42	32
2-савол	28	28	44	28	40	32
3-савол	27	30	43	25	45	30
4-савол	29	34	37	32	40	28
5-савол	33	32	35	31	29	40
6-савол	25	31	44	30	41	29
7-савол	30	39	31	26	38	36
Умумий фоиз	29,4%	33,5%	37,1%	28,8%	38,5%	32,7%

1.2. жадвал

Саволлар	Тажриба гуруҳи 05-18; 06-18			Назорат гуруҳи 12-18; 10-18		
	Тажриба аввалида			Тажриба аввалида		
	Юқори (%) хисобида	Ўрта (%) хисобида	Паст (%) хисобида	Юқори (%) хисобида	Ўрта (%) хисобида	Паст (%) хисобида
1-савол	30	40	45	30	49	39
2-савол	29	38	44	28	40	37
3-савол	31	42	43	29	45	40
4-савол	27	39	37	32	40	38
5-савол	31	43	35	31	49	40
6-савол	29	41	44	30	41	38
7-савол	30	39	40	26	50	36
Ўртача	30	40	41	29	45	38
Умумий фоиз	29,4%	33,5%	37,1%	28,8%	38,5%	32,7%

1.3. жадвал



1.4. жадвал

Саволлар	Таҷриба гуруҳи 05-18; 06-18			Назорат гуруҳи 12-18; 10-18		
	Таҷрибадан кейин			Таҷрибадан кейин		
	Юқори (%)	Ҷрта (%)	Паст (%)	Юқори (%)	Ҷрта (%)	Паст (%)
1-савол	50	43	25	39	49	29
2-савол	49	37	19	33	40	30
3-савол	51	42	20	29	45	40
4-савол	47	39	17	32	40	28
5-савол	51	43	15	31	49	29
6-савол	52	41	24	30	41	36
7-савол	50	37	20	36	45	33
Ҷртача	51	40	21	35	45	32
Умумий фоиз	42,9 %	36,9%	20,2,1%	32,9 %	35,8%	31,3%



3.2. Тажриба-синов ишларининг сон ва сифат таҳлили

Таҳлиллар асосида чиқарилган ушбу хулоса График органайзерлардан фойдаланиб ҳарбий таълим ўқув машғулотларини самарадорлигини ошириш қай даражада шаклланганлигидан далолат беради.

Демак, ўқувчиларда касбий компетентликни шакллантиришнинг самарали усуллар орқали ўргатишда аввало уларнинг ўзидаги таълим асосларини ўрганишга бўлган билишга қизиқишни ўстирувчи омилларни аниқлаб, улар орқали таъсир этишга эришиш тадқиқотдан кўзланган асосий мақсадларнинг бири эканлигини яна бир бор асослади.

Ўқувчиларга махсус саволнома тузилиб тарқатилди ва саволларга ёзма жавоблар олинди (3-илова).

Саволларга олинган жавоблар орқали “отиш тайёргарлиги” самарадорлигини баҳолаш учун ўқитиш жараёни олдига қўйилган мақсад ва вазифаларга эришилганлик даражасини аниқладик.

Жавоблар таҳлил этилганда ўқувчилар билим даражаси ўрганилиб, улар билимининг чуқур ва тўлиқлигига, билимларининг малакага айланиши даражасига этибор бердик. Ўқувчилар дастлаб олинган билимларини муайян вазиятни таҳлил қилиш ва таҳлил асосида ўз билимларини амалиётга тадбиқ этиш қобилиятини эгаллаб олганлигини аниқлаш зарур эди. Сўнгра уларнинг жавоблари орқали фаолиятидаги хатти-ҳаракатига мослигига эътибор бериш, яъни “отиш тайёргарлиги” боби ўқув материалларини ўзлаштиришида қандай иштирок этаётгани ва ниҳоят кўникма ва қобилиятларга эга бўлганлигига эътибор қаратилди.

Ўқув бўлими (боб) - яъни “Отиш тайёргарлиги” боб бўйича якуний назорат саволларига олинган ёзма жавобларни таҳлил этиш натижасида “уч босқичли лойиҳа” усулидан фойдаланиш асосида таълим самарадорлигининг қай даражада ортганлиги маълум бўлди.

Интерфаол ёндашувнинг чакирувга қадар бошланғич тайёргарлик самарадорлигини оширишдаги ўрни қуйидаги жадвалда ўз ифодасини топган. 2.1. жадвал

Тажриба-синов якунида мезонлар асосида олинган натижалар асосида интерфаол ёндашувнинг таълим самарадорлигини оширишда қай даражада таъсир этганлиги юқори, ўрта, паст даражаларга ажратади.

Юқори даража - ўқув материалларини мазмун моҳиятини чуқур англаб етадилар, улардан фойдаланиш аҳамиятини тушунадилар, ўз фаолиятларида улардан фойдаланадилар.

Ўрта даража - ўқув материалларининг мазмун моҳиятини англаб етадилар, уларнинг аҳамиятини сезадилар, аммо ҳамма вақт ҳам фойдалана олмайдилар.

Паст даража - ўқув материалларининг моҳиятини суст англаб етади, уларни билишга эҳтиёж ва хоҳиш-истак бор. Лекин улардан фойдалана олмайди ва буннинг эҳтиёжини англамайдилар.

Чакирувга қадар бошланғич тайёргарлик раҳбари томонидан машғулот самарадорлигини таъминловчи омилларни қайд этиш ўрганилганда, тадқиқот доирасида олиб борилган тажриба-синов ишлари улар фикрларининг кескин ўзгаришига сабаб бўлганлигини аниқланди. Қуйида ушбу тадбирларнинг айримлари устида тўхталамиз.

Чакирувга қадар бошланғич тайёргарликда интерфаол методлар асосида ташкил этишган тажриба-синов ишлари махсус режа асосида олиб борилди. Мазкур режа таркибидан Чакирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани ЧҚБТ раҳбарларида тарбиявий фаолият жараёнини педагогик технологиялар асосида ташкил этиш борасида кўникма ва малакаларни ҳосил қилишга имкон берувчи тадбирларнинг ўрин олишига алоҳида эътибор қаратилди.

Амалга оширилган ишларнинг натижасига кўра илғор педагогик технологияларни Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик жараёнида қўллаш орқали дарс самарадорлиги 2,6 % га оширилди.

Бу кўрсаткичларни фоизларда ҳисоблаш учун қуйидаги формуладан фойдаланамиз. Ҳар бир ўқувчи нинг ўзлаштириш коэффициенти фоизларда

$$K = \frac{J}{Q} \cdot 100\% \text{ формула орқали топилади.}$$

Бу ерда J – ўтказилган тажрибада саволларга берилган тўғри жавоблар сони. Q – ўқувчиларнинг умумий сони.

3.1.5-жадвал

№	Гуруҳлар		Тажриба	Назорат
	Баҳо			
1.	Юқори		$K_1 = \frac{51}{112} \cdot 100\% = 42,9\%$	$K_2 = \frac{35}{112} \cdot 100\% = 32,9\%$
2.	Ўрта		$K_1 = \frac{40}{112} \cdot 100\% = 36,9\%$	$K_2 = \frac{45}{112} \cdot 100\% = 35,8\%$
3.	Паст		$K_1 = \frac{35}{112} \cdot 100\% = 32,9\%$	$K_2 = \frac{32}{112} \cdot 100\% = 31,3\%$

Диаграммада қайд этилган графиклардан англанадики, тажриба ва назорат гуруҳлари учун танланма модал қийматлари мос равишда $M_T = 5$ ва $M_H = 3$, яъни улар орасидаги фарқ етарли даражада бўлиб, $M_T > M_H$ экан. Бу эса, ўз навбатида, бу танланмалар учун мос ўрта қийматлар ҳам $X > Y$ шартларни қаноатлантиришини олдиндан кўрсатади. Уларни қуйидаги формула асосида ҳисоблаймиз:

$$\bar{Y} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^{n=3} n_i \cdot y_i = \frac{1}{112} (56 \cdot 5 + 72 \cdot 4 + 69 \cdot 3) = \frac{1}{112} (51 + 48 + 60) = \frac{159}{112} = 2,8$$

Демак, тажриба гуруҳида ўртача ўзлаштириш назорат гуруҳидан катта экан: $X > Y$

Олинган натижалардан ўқитиш самарадорлигини баҳолаш мезони бирдан катталиги ва билиш даражасини баҳолаш мезони нолдан катталигини кўриш мумкин. Бундан маълумки, тажриба гуруҳидаги ўзлаштириш назорат гуруҳидаги ўзлаштиришдан юқори экан. Демак, Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик самарадорлигини интерфаол ёндашув асосида такомиллаштириш юзасидан ўтказилган тажриба-синов ишлари самарадор экан.

Хулоса қилиб шунини айтиш мумкинки, тадқиқотда биз олиб борган тажриба-синов ишлари натижасида интерфаол ёндашув асосида таълим самарадорлигини ошириш мумкинлиги ўз исботини топди.

Мазкур тадқиқотда тажриба-синов ишлари маълум лойиҳалаштирилган дастур асосида ишлаб чиқилган методикада олиб борилди. Тажриба-синов ишларида анъанавий методлар билан бирга илғор педагогик технологиялардан ҳам фойдаланилди. Шунингдек, таълим самарадорлигини аниқлаш мақсадида махсус тузилган саволномаларга ёзма жавоблар олинди. Натижалар математик-статистик таҳлил этилди. Таҳлиллар тадқиқот ишида қўлланилган методиканинг тўғрилигини исботлади.

Умумий ҳулоса ва тавсиялар

Ўзбекистон Республикасида таълим соҳасида амалга оширилаётган ислохотлар унинг самарадорлигини таъминлаш, баркамол шахс ва малакали мутахассисни тарбиялаб етиштиришга хизмат қиладиган узлуксиз таълим тизимини ривожлантиришга йўналтирилгандир. Бу жараёнда янги турдаги таълим муассасалари – академик лицей ва касб-ҳунар коллежларида Чақириққача ҳарбий таълим фани фаолиятини такомиллаштириш, жумладан, педагогик технологиялар асосида ташкил этиш, бу борада самарадорликка эришиш, мазкур ўқув юртларининг мустаҳкам моддий-техник базасини яратиш, Чақириққача ҳарбий таълимни замонавий ўқув жиҳозлари билан таъминлаш, шунингдек, юксак малака, педагогик маҳорат ҳамда чуқур мутахассислик билимларига эга бўлган ҳарбий педагог кадрлар билан таъминлаш каби масалаларга жиддий эътибор берилмоқда. Чақириққача ҳарбий таълим фани ҳамда ўқув юрти фаолиятини технологик ёндашув асосида ташкил этиш долзарб муаммо бўлиб, ушбу таълим муассасаларида фаолият олиб бораётган ЧҚБТ раҳбарларнинг педагогик технологиялар моҳияти, уларни таълим-тарбия жараёнида қўллаш олиш соҳасидаги тушунчалардан қанчалик хабардор эканликлари ўрганилган муаммонинг ижобий ҳал қилинишини таъминлади. Шу мақсадда Чақириққача ҳарбий таълимда амалга оширилган тадқиқот натижасида қуйидаги хулосаларга келдик.

1. Педагогик технология таълим-тарбия жараёнини самарали ташкил этишга йўналтирилган янгича ёндашув бўлиб, мустақил назария сифатида ўтган асрнинг 30-йилларида Америка Қўшма Штатлари ва Ғарбий Европанинг бир қатор мамлакатларида амалга оширилган ижтимоий ислохотлар даврида шакллانган. Айтиш мумкин, ўзбекистон Республикасида амалга оширилаётган туб ижтимоий ислохотларнинг асосини жаҳоннинг ривожланган мамлакатлари таълим тизимига бевосита сингдирилган мазкур назария моҳиятини чуқур ўрганиш, унинг ғояларини Республиканинг

узлуксиз таълим тизимига татбиқ этиш, педагогик фаолиятни ташкил этишда муайян муваффақиятларга эришиш, Чақирикқача ҳарбий таълимфанига технологик ёндашув асосида билим беришга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Ўзбекистон Республикасида узлуксиз таълим муассасаларининг ўқув фаолиятини педагогик технологиялар асосида ташкил этиш долзарб масала бўлиб, бу борада бир қатор муаммолар мавжуддир. Ушбу муаммоларнинг ижобий ҳал этилиши ҳарбий фаолиятнинг сифат ва самарадорлигини оширишга имкон беради.

Ўзбекистон Республикасида узлуксиз таълим муассасалари ўқув фаолиятини педагогик технологиялар асосида ташкил этишнинг назарий-амалий асосларини тадқиқ қилиш чақирикқача ҳарбий таълим соҳасидаги ислохотларнинг муваффақиятини таъминлайди. Бу соҳада Чақирикқача ҳарбий таълим фанига педагогик технологияларни самарали татбиқ этилиши ҳам муҳим аҳамият касб этади.

2. Ўзбекистон Республикасида узлуксиз таълим муассасаларининг фаолиятига педагогик технологияларни татбиқ этиш борасида гарчи етарли даражада амалий тажриба тўпланмаган бўлсада, мазкур назария моҳиятини ёритишга хизмат қилувчи салмоқли илмий манбалар мавжуд. Мазкур манбаларнинг аксарияти Чақирикқача ҳарбий таълим фани ЧҚБТ раҳбарлари педагогик технология соҳасидаги назарий билимлар билан қуроллантириш имкониятига эга. Бироқ мавжуд адабиётларда педагогик технологияларни амалиётга татбиқ этиш, муайян таълим муассасаси ўқув фаолиятини педагогик технологиялар асосида ташкил этишнинг илмий асослари хусусида деярли сўз юритилмаган. Замонавий таълимни ташкил этишга қўйиладиган муҳим талаблардан бири ортиқча руҳий ва жисмоний куч сарф этмай, қисқа вақт ичида юксак натижаларга эришишдир. Қисқа вақт орасида муайян назарий билимларни ўқувчиларга етказиб бериш асосида маълум фаолият кўникма ва малакаларни шакллантириш, фаолиятини назорат қилиш, улар томонидан эгалланган назарий ва амалий билимлар даражасини

баҳолаш ўқитувчидан юксак педагогик маҳоратни, таълим жараёнига нисбатан янгича ёндашувни талаб этади.

Интерфаол ўқитиш “таълим жараёнининг асосий иштирокчилари – ўқитувчи, ўқувчи ва ўқувчилар гуруҳи ўртасида юзага келадиган ҳамкорлик, қизғин баҳс-мунозалар, ўзаро фикр алмашиш имкониятига эгаллик асосида ташкил этилади, уларда эркин фикрлаш, шахсий қарашларини иккиланмай баён этиш, муаммоли вазиятларда ечимларни биргаликда излаш, ўқув материалларини ўзлаштиришда ўқувчиларнинг ўзаро яқинликларини юзага келтириш, “ўқитувчи – ўқувчи – ўқувчилар гуруҳи” нинг ўзаро бир-бирларини ҳурмат қилишлари, тушунишлари ва қўллаб-қувватлашлари, самимий муносабатда бўлишлари, руҳий бирликка эришишлари кабилар билан тавсифланади”

Ўқитувчи таълим жараёнида интерфаол таълим ёрдамида ўқувчиларнинг қобилиятларини ривожлантириш, мустақиллик, ўз-ўзини назорат, ўз-ўзини бошқариш, самарали суҳбат олиб бориш, тенгдошлари билан ишлаш, уларнинг фикрларини тинглаш ва тушуниш, мустақил ҳамда танқидий фикрлаш, муқобил таклифларни илгари суриш, фикр-мулоҳазаларини эркин баён қилиш, ўз нуқтаи назарларини ҳимоя қилиш, муаммонинг ечимини топишга интилиш, мураккаб вазиятлардан чиқа олиш каби сифатларни шакллантиришга муваффақ бўлади. Энг муҳими, интерфаол методларни қўллаш орқали ўқитувчи ўқувчиларнинг аниқ таълимий мақсадга эришиш йўлида ўзаро ҳамкорликка асосланган ҳаракатларини ташкил этиш, йўналтириш, бошқариш, назорат ва таҳлил қилиш орқали ҳолис баҳолаш имкониятини қўлга киритади.

Ҳамкорликда ишлаш усулидан фойдаланиб чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқув машғулотларини самарадорлигини оширишнинг мазмуни, методлари, воситаларини такомиллаштирилди.

Методлари, воситаларини такомиллаштириш борасида қуйидаги ишлар амалга оширилди.

- Ҳамкорликда ишлаш усулидан фойдаланиб умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-хунар таълими тизимида чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқув машғулотларини самарадорлигини таъминлаш ва ўқув машғулотларини самарадорлигини оширишнинг ўзига хос хусусиятлари аниқланди.
- янги педагогик технологияларни яратилишида ҳамкорликда ишлаш усулининг ўрни ва ахамияти ўрганилди.
- Ҳамкорликда ишлаш усулини чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқув жараёнига татбиқ этиш имкониятлари таҳлил қилинди.
- Ҳамкорликда ишлаш усулидан фойдаланишга доир методик тавсиялар ишлаб чиқилди ва амалиётга жорий этилди.

Тавсиялар:

Ҳамкорликда ишлаш усулидан фойдаланиб Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани “Ҳарбий иш асослари” ўқув бўлими ўқув машғулотларини самарадорлигини оширишнинг янги илмий, назарий асосларидан фойдаланиш;

Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани “Ҳарбий иш асослари” ўқув бўлими ўқув машғулотларини ҳамкорликда ишлаш усулидан фойдаланиб самарадорлигини оширишнинг методикасига оид тавсияларга амал қилиш;

“Ҳарбий иш асослари” ўқув бўлими ўқув машғулотларини самарадорлигини оширишнинг ўзига хос механизмларини инобатга олиш;

Умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-хунар таълими тизимида Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани “Ҳарбий иш асослари” ўқув бўлими амалий машғулотларида ўқитишнинг лойиҳавий технологиясини қўллаш бўйича фан ўқитувчисининг ташкилий ва услубий жиҳатдан такомиллашган имкониятларини жорий этиш.

Тадқиқот ишида чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани “Ҳарбий иш асослари” ўқув бўлими ўқув машғулотларини самарадорлигини ошириш омилларига оид билимларни ахборот технологиялари асосида ривожлантиришнинг назарий асослари ва ўқув машғулотларини самарадорлигини оширишда таълим бериш йўллари такомиллаштирилди ва унга мос мезонлар ишлаб чиқилди.

Ушбу магистрлик диссертациясидан умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-хунар таълими тизимида чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фани ўқув машғулотларида ҳамкорликда ишлаш усулидан фойдаланиш бўйича методик қўлланма сифатида фойдаланиш тавсия этилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 6 апрелдаги “Умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-хунар таълимининг давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида”ги № 187-сонли Қарори.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 26 сентябрдаги “Педагог кадрларни тайёрлаш, халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чоратадбирлари тўғрисида”ги № ПҚ-3289-сонли Қарори.
3. Ш.М.Мирзиёев “Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз” мавзусидаги Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига киришиш тантанали маросимига бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқи. – Т.: “Ўзбекистон”, 2016. – 56 б.
4. Ш.М.Мирзиёев “Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлиги гарови” мавзусидаги Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017. – 48 б.
5. Ш.М.Мирзиёев Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қонидаси бўлиши керак. –Т.: “Ўзбекистон”. – 2017.– 102б.
6. Ш.М.Мирзиёев Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017. – 488 б.
7. И.А.Каримов Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т.: “Маънавият”, 2008.–176 б.
8. И.А.Каримов Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида. –Т.: “Ўзбекистон”, 2011.–440 б.
9. И.А.Каримов Она юртимиз бахти иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш – энг олий саодатдир. –Т.: “Ўзбекистон”, 2015. – 302 б.

10. Н.Н. Азизходжаева. Ўқув жараёнининг самарадорлигини оширишда Педагогик технологиялар. © Низомий номидаги ТДПУ, 2007.
11. Аминов А.Х. Умумий ўрта таълим педагог ходимлари малакасини ошириш тизимини такомиллаштиришнинг назарий-амалий масалалари: Пед.фан.номз. дисс.- Т.: 2004.-156-бет
12. Мусурмонова. О. Юқори синф ўқувчиларини маънавий маданияти шакллантиришнинг педагогик асослари: Педагогика фанлари доктори илмий даражасини олиш учун ёзилган дис.-Т.:1993.-289 б.
13. Ўзбекистон Республикасининг “ Таълим тўғрисида”ги Қонуни. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. – Т.: Шарқ нашриёт-матбаа контсерни, 1997. 20-бет.
14. А. Сотволдиев. “Ўзбекистон Республикаси Мудофа вазирлигининг Марказий матбуот органи “Ватанпарвар” газетаси. “Машғулотларда педагогик инновацион технологияларнинг қўлланиши” 2010 й. 10. 09. № 37.
15. А. Сотволдиев. Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фанини касбий соҳаларга йўналтириб ўқитиш методикаси. Низомий номидаги ТДПУ, 2012.
16. Д.Рўзиева, М.Усмонбоева, З.Ҳолиқова. Интерфаол методлар: моҳияти ва қўлланилиши. Методик қўлланма. Низомий номидаги ТДПУ нашриёти, 2013. – 136 бет.
17. Файзуллаева Д.М., Ганиева М.А. Кичик гуруҳларда ҳамкорликда ишлаш педагогик технологиялари тўплами. Методик қўлланма / Серия “Ўрта махсус, касб-хунар таълимда инновацион технологиялар”. – Т.: ТДИУ, 2013. – 44 б.
18. Ишматов Қ. Педагогик технология. Маруза матни. Наманган, НамМПИ.- 2004.- 95 б.
19. Худойкул Тўраев. Баркамол авлод йили. 2010 й.
20. Соғлом авлодни шакллантиришда янги педагогик технологияларнинг ўрни. Тошкент вилояти ёш олимларининг II- илмий-амалий анжумани мат. - Т: ТВХТХМОИ, 2002. - 76 б.
21. Сайидахмедов Н. Янги педагогик технологиялар. -Т.: Молия, 2003. 171 б.

- 22.Муслимов Н.А., Абдуллаева қ.М. Ўқитувчининг касбий тикланиш омиллари.
//Ж. Узлуксиз таълим. 2005. -№2.
- 23.Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик фанини ўқитишнинг замонавий технологиялари ”модули бўйича ишчи дастур. 2018 й. Таълим тури: Кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш.
- 24.Янги педагогик технология. 2013 й. Маърузалар матни. 2016 38-41 бетлар
- 25.Педагогика: 1000 та саволга 1000 та жавоб /Методик қўлланма. У.И.Иноятов, Н.А.Муслимов, М.Усмонбоева, Д.Иноғомова. – Тошкент: Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, 2012 – 122-бет.

«Ўрта махсус касб-ҳунар таълими тизимида ўқувчиларни касбга қизиқишларини қайд қилиш.

СЎРОВНОМАСИ

Азиз ўқувчи! Ушбу сўровномада чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик бўйича машғулотлар самарадорлигини янада оширилишига қаратилган саволлар берилган. Сиздан берилган, ҳар бир саволни диққат билан ўқиб чиқишингизни ва имкон қадар аниқ жавоб беришингизни илтимос қилинади.

Саволларга жавоб беришингизда жавоб вариантлари берилган бўлса сизга энг тўғри келадиганининг олдида "+" белгисини қўйинг. Агар жавоб вариантлари берилмаган бўлса имкон қадар аниқ қилиб ўз фикрингизни ифодаланг. Сиз бу билан чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик бўйича машғулотлар самарадорлигини янада оширилишига ўз хиссангизни қўшган бўласиз. Бунинг учун сизларга миннатдорчилик билдирамиз.

1. Сиз “Чақирувгача бошланғич тайёргарлик” фанини ўрганишга қандай сабабга кўра қизиқасиз?

- олий ҳарбий таълим муассасаларига ўқишга кириш учун;
- ўқитувчи дарсни қизиқарли тарзда олиб боргани учун;
- жанговор зирхли техника ва қурол-яроғларга қизиқаман;
- дарсда интерфаол методлар қизиқарли ташкил этилади ва ўқувчилар ҳамкорликда ишлашиб натижага эришамиз;
- билмадим, негадир менга қизиқ туюлади.

2. ЧҚБТ фанини ўқитилишида, машғулотни ташкил этиши ва олиб боришида, фан ўқитувчисининг қандай ёндашувларини маъқул кўрасиз ?

- ўқув материалларини тушунтиришда интерфаол усулларини ;
- машғулот ўқув материалларини ҳаётий мисолар билан боғлашини;
- мустақил ишларни беришда бизларга тўлиқ ишонч билдиришини ва топшириқ ва вазифаларни бажариш бўйича аниқ ва тушунарли тавсиялар беришини;
- бажарилган топшириқларни адолатли боҳолашини;
- бирон бир фикр билдиришга иккиланиб қолдим.

3. Машғулот жараёнида ўқитувчи томонидан қўлланилган қандай усуллар сизга кўп фойда келтирди ?

- ўқитувчининг фаоллиги, кўрсатиши, тушунтириши;
- машғулотда амалий иш ёки машқ бажартириши;
- дарсда ўқувчиларни кичик бўлиши ва топшириқларни бажаришда ўқувчиларни ҳамкорликда ишлашга йўллаши;
- дарснинг якуний қисмида гуруҳлар томонидан тақдимот ўтказилиши;
- мавзу материалларини дарс жараёнида ёзиб олишга имкон бериши.

4. ЧҚБТ дарс жараёнида “ҳамкорликда ишлаш” усулидан фойдаланишнинг моҳияти нимада деб ўйлайсиз ?

- вазифалар кичик гуруҳларга тенг тақсимланиши ва гуруҳ ўқувчиларига ҳам вазифалар тақсимланишида;
- топшириқни бажарилиши гуруҳ ўқувчиларининг ўзаро назоратида бўлиши ва натижани тақдимоти ўтказилиши ва баҳоланишида ҳар бир ўқувчининг маъсулиятли бўлишида;
- дарсни ўзлаштиришда фаоллик ўқувчилар томонида бўлишида;

- натижа бўйича тақдимот ўтказилиши, баҳоланиши, айниқса бу жараёнда ўқувчиларнинг иштирок этиши;

- юқорида баён этилган мазмунларнинг барчаси ҳамкороликда ишлашнинг моҳиятини белгилайди деб ўйлайман;

5. Дарс жараёнида ўқувчиларнинг “ҳамкорликда ишлаш” усулидан ишлаши, аввалги ўқитувчи фаоллигида олиб бориладиган машғулотлардан афзаллигини нималарда деб билдингиз ?

- ўқув гуруҳи тенг сонли ва иқтидори жихатидан адолатли гуруҳларга бўлинишида;

- ўқитувчи томонидан ишни ташкил этиши, йўллаши ва фаоллик ўқувчилар томонида бўлишида;

- дидактик материалларнинг етарли даражада таъминланишида;

- кичик гуруҳларнинг ўқув фаолияти натижалари бўйича тақдимот ўтказилишида;

- иш жараёни нафақат ўқитувчи умумий назоратида, балки ўқувчиларнинг ўзаро назорати йўлга қўйилишида.

6. ЧҚБТ фани мавзулари бўйича қўшимча маълумотлар олишни истайсизми ?

- ҳа;

- йўқ.

7. ЧҚБТ фани мавзулари бўйича қўшимча маълумотлар олиш учун имкониятлар мавжудми?

- ҳа;

- йўқ.

**Ўрта махсус касб-ҳунар таълими тизимида чақирувга қадар
бошланғич тайёргарлик фани “отиш тайёргарлиги” боби бўйича
машғулот самарадорлигини оширишда фойдаланилган
материаллар**

"Отиш тайёргарлиги" боби

Дарсинг таълимий мақсади - ўқувчилар ўқотар қуроллар, қўл гранаталари, танкка, пиёдаларга қарши миналарнинг вазифаси, тузилиши, ишлаш тамойили ҳамда жанговар хусусиятларига доир дастлабки билим ва кўникмаларни эгаллайдилар. Ўқотар қуролларни қисмларга ажратиш ва йиғиш, шунингдек, қуролни тозалаш, мойлаш, сақлаш ва авайлаб - асраш бўйича амалий кўникмалар шакллантирилади. Шунингдек, отиш қоидалари асосларини ўзлаштирадилар, ўқотар қуроллардан отиш бўйича дастлабки ўқув машқларини бажарадилар. Қўл гранаталарини турли ҳолатлардан улоқтириш техникасини ўрганадилар. Отиш тайёргарлиги машғулотларида, отиш амалиётини бажаришда хавфсизлик чораларига риоя қилиш кўникмаларини эгаллайдилар.

Дарсинг тарбиявий мақсади ўқувчиларни маънавий, ахлоқий ва жанговар сифатларини шакллантириш, ҳамда уларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш. Дарсинг ривожлантирувчи мақсади ўқувчиларда "Отиш тайёргарлиги" дарси мавзусидан ўз фикрларини мустақил баён эта олишлари ва турли вазиятларда ўзига бириктирилган жанговар қуролдан оқилона фойдалана олиш кўникмаларини ривожлантириш.

“Ўқотар қуролларнинг вазифаси, тузилиши, ишлаш тамойили ва жанговар хусусиятлари. Қўл гранаталари мавзуси”

Дарснинг таълимий мақсади - ўқувчилар ўқотар қуроллар, қўл гранаталари, танкка, пиёдаларга қарши миналарнинг вазифаси, тузилиши, ишлаш тамойили ҳамда жанговор хусусиятларига доир дастлабки билим ва кўникмаларни эгаллайдилар.

Дарснинг тарбиявий мақсади - ўқувчиларга ҳарбий хизматчига бириктирилган қурол-яроғ ва ўқ-дориларга жавобгар эканлигини англатиш. Ўзига бириктирилган қурол-яроғ ва ўқ-дориларга нисбатан ўта эҳтиёткорлик сифатларини шакллантириш.

Дарснинг ривожлантирувчи мақсади - ўқувчилар қоблиятини шакллантириш, онгли интизомлиликни ва маъсулиятлиликни ривожлантириш. Мавзуга доир чуқурроқ маълумотларга эга бўлишларига эътиборларини жалб қилиш.

" Қуролдан отишнинг асослари ва қоидалари " мавзуси.

Дарснинг таълимий мақсади - ўқотар қуролларни қисмларга ажратиш ва йиғиш, шунингдек, қуролни тозалаш, мойлаш, сақлаш ва авайлаб - асраш бўйича амалий кўникмалар шакллантириш. Шунингдек, отиш қоидалари асосларини ўргатиш, ўқотар қуроллардан отиш бўйича дастлабки ўқув машқларини бажаришни машқ қилдириш.

Дарснинг тарбиявий мақсади - ўқувчиларда Она-Ватанга, оиласига, ҳарбий хизматга бўлган муҳаббат ҳисларини янада ошириш. Ўз юртига содиқлик фазилатларини юксалтириш.

Дарснинг ривожлантирувчи мақсади — ўқувчиларда мўлжалга олиш, диққат ва сабр-тоқат каби сифатларини ривожлантириш.

" Жойда туриб ва ҳаракат пайтида қўзғалмас ҳамда пайдо бўлувчи нишонларга ўт очиш " мавзуси.

Дарснинг таълимий мақсади - қўл гранаталарини турли ҳолатлардан улоқтириш техникасини ўргатиш. Отиш тайёргарлиги

машғулотларида, отиш амалиётини бажаришда хавфсизлик чораларига риоя қилиш кўникмаларини шакллантириш.

Дарснинг тарбиявий мақсади ўқувчиларда мардлик, жасурлик, топқирлик, ташаббускорлик каби хислатларни шакллантириш.

Дарснинг ривожлантирувчи мақсади - ўқувчиларда оғир ва экстремал вазиятларда ҳам ўзини-ўзи идора қилиш қобилиятини шакллантириш, диққатни ривожлантириш.

Глоссарий

Термин	Ўзбек тилидаги шарҳи	Инглиз тилидаги шарҳи
Инновация	янгиликни, ўзгаришни амалга жорий этиш жараёни ва фаолияти (инглизча инновация – киритилган янгилик, ихтиро).	Innovation is the creation of better or more effective <u>products</u> , <u>processes</u> , <u>services</u> , <u>technologies</u> , or <u>ideas</u> that are accepted by <u>markets</u> , <u>governments</u> , and <u>society</u> . Innovation differs from <u>invention</u> in that innovation refers to the use of a new idea or method, whereas invention refers more directly to the creation of the idea or method itself.
Метод	бу билимга эришиш усули, олимнинг маълум тарзда тартибга солинган, онгли ва изчил фаолиятидир.	a method is associated with. Methods define the behavior to be exhibited by instances of the associated class at program run time. Methods have the special property that at runtime, they have access to data stored in an instance of the class they are associated with and are thereby able to control the state of the instance The association between class and method is called binding. A method associated with a class is said to be bound to the class.
Технология	Муайян ишлаб чиқариш соҳасидаги усуллар ва жараёнлар мажмуаси. Информатикада турли туман ахборот технологиялари ишлатилади, биринчи навбатда, компьютер технологиялари	Is the making, usage and knowledge of <u>tools</u> , <u>techniques</u> , <u>crafts</u> , <u>systems</u> or methods of organization in order to solve a problem or serve some purpose. The word <u>technology</u> comes from <u>greek</u> <u>τεχνολογία</u> (technología); from <u>τέχνη</u> (téchnē), meaning "art, skill, craft", and <u>-λογία</u> (-logía), meaning "study of-"
Лойиҳа усули		
Ҳамкорликда ўқитиш	Машғулотлар жараёнида талабалар билан ахборот,	Information sharing, personal and professional experiences among the

	шахсий ва касбий тажрибаларни алмашиш асосидаги гуруҳий ўқитиш шакли	students in the process of group face-to-face classes
Жанг	Бой	The battle
Жанг турлари	Виды боя	Types of combat
Манёвр	Манёвр	Maneuver
Куч ва воситалар	Сил и средства	Power and tools
Жанговар шайлик	Боевая готовность	Combat training